

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
KNJIŽEVNOST NARODA BiH I BOSANSKI, HRVATSKI I SRPSKI JEZIK

Čitanka kao temeljni udžbenik za nastavu književnosti

Završni diplomski rad

Kandidat: Alisa Sivo

Mentor: prof.dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, 2020.

1. UVOD

Nastavni plan i program, koje Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije BiH zakonskom odredbom propisuje za učenike i učenice osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, i čitanka kao temeljni udžbenik u nastavi književnosti predstavljaju bitnu komponentu nastavnog procesa i cjelokupnog obrazovanja. Nastavnik je taj koji ima mogućnost birati udžbenike za nastavu književnosti iz ponude koja se nalazi na tržištu udžbenika. Fond časova u obrazovnom sistemu maternjeg jezika različito je raspoređen po razredima. Od ukupnog fonda časova, veliki broj se odnosi na nastavu izučavanja književnosti.

U ovom radu pristupa se analizi udžbenika različitih autora koje je odobrilo Federalno ministarstvo obrazovanje i nauke:

- Hadžihrustić, Almira; *Čitanka za šesti razred devetogodišnje osnovne škole*,
- Verlašević, A, Alić V; *Čitanka za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole*,
- Zekić, Zdravka; *Čitanka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole*,
- Verlašević, A, Alić V *Čitanka za deveti razred devetogodišnje osnovne škole*,
- Lešić, Zdenko; *Čitanka 1 za prvi razred gimnazije*,
- Lešić, Zdenko; *Čitanka 2 za drugi razred gimnazije*.

Nakon definiranja pojma udžbenik, čitanka – udžbenik za nastavu književnosti, u radu će biti predstavljena shema organizacije i analiza nastavnih jedinica. Savremeni udžbenik se sastoji od dijelova kao što su predgovor, sadržaj, pripremna faza, udžbenička jedinica, osnovni tekst, dopunski tekst, metodičko-didaktički instrumentarij, ilustrovani materijal što čini i osnovni instrumentarij za izradu i analizu ovog rada. U analizi rada bit će prikazan odnos autorstva nastavnog sadržaja, a najvažniji segment odnosit će se na analizu građe i sadržaja udžbenika čitanke, pristupom pojedinačne analize za svaki razred u nastavnom procesu od šestog do devetog razreda devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja, te udžbenici prvi i drugi razred gimnazije. Obrađivat će se vrste tekstova, glavne teme tekstova, likovi, kao i likovno-grafička oprema teksta, književno-teorijski elementi, te motivacioni postupci koji se dovode u vezu sa nastavnim tekstom. U zadnjem dijelu rada bit će govora o metodičkom pristupu interpretacije tekstova po književnim rodovima i metodama rada u nastavi književnosti.

2. OBRAZOVNI SISTEM U BOSNI I HERCEGOVINI

Uspješno poučavanje vjerojatno je najteži posao na svijetu. William Glasser

Obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini opisan je *Okvirnim zakonom o obrazovanju*:

„Svrha obrazovanja je da, kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu sa njegovim mogućnostima, doprinose stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te doprinose njegovom ekonomskom razvoju koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane.“¹

Ustavna struktura i zakonske nadležnosti koje se odnose na predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje nisu jasno uređene na državnom nivou. Ustav Bosne i Hercegovine² ne sadrži jasne odredbe koje uređuju te nadležnosti na državnom nivou. Sve nadležnosti i funkcije, koje nisu izričito dodijeljene Bosni i Hercegovini i njenim institucijama, spadaju u nadležnost entiteta³. Ustav Bosne i Hercegovine uspostavlja obavezu države i oba entiteta da osiguraju i zaštite pravo na obrazovanje⁴ koje se, kao jedno od međunarodno priznatih ljudskih prava određenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenim protokolima, direktno primjenjuje u Bosni i Hercegovini i ima prioritet nad svim domaćim zakonima.⁵

---

¹ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini

² Ustav Bosne i Hercegovine (BiH) predstavlja Aneks 4 Općeg okvirnog mirovnog sporazuma u BiH (GFAP) od 14. decembra 1995. g. Prema tom Ustavu, BiH se sastoji od dva entiteta, Federacije BiH (FBiH) i Republike Srpske (RS).

³ Član III.3.a Ustava BiH

⁴ Član II.3. Ustava BiH

⁴ Član II.2. Ustava BiH

S obzirom na državno uređenje Bosne i Hercegovine, podjeljenost na deset kantona Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta, svako od njih ima uređene svoje zakone koji se odnose i na obrazovni sistem. Iz navedenog se zaključuje nedostatak unificiranosti u obrazovnom sistemu te se uveliko razlikuje od kantona do kantona, a posebno tu različitost uočavamo u odnosu zakonitosti između Federacije i Republike Srpske, kao i Brčko Distrikta.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke ima vodeću ulogu u određivanju zakonitosti koje se odnose na obrazovanje u Bosni i Hercegovini. U sklopu toga, u njihovoj nadležnosti su upravne, stručne, ali i druge potrebne radnje utvrđene Zakonom za odnose kordiniranje planiranja i aktivnosti u svim oblastima obrazovnih jedinica, predškolskog, osnovnog, srednjeg te visokog obrazovanja, pedagoških standarda i prostornih normativa, nastavnih sredstava i pomagala, nostrifikacije i ekvivalencije inozemnih školskih svjedodžbi i diploma, stručnog obrazovanja i usavršavanja nastavnog osoblja, udžbenika za osnovno i srednje obrazovanje, implementacije bolonjskog procesa, naučno-istraživačkog rada na unapređenju odgojno-obrazovnog rada, đачkog i studentskog standarda, razvoja naučno-istraživačke djelatnosti i drugih.⁶ Nadležnosti u obrazovanju u Federaciji su dodijeljene kantonima, a kantoni su ovlaštene da ih prenesu na gradove ili općine na svojoj teritoriji.

Prosvjetno-pedagoški zavod vrši stručne i s njima povezane upravne poslove utvrđene zakonom i drugim propisima koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Kantona u oblasti predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja.⁷

Obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini se sastoji od četiri kategorije, unutar kojih se razlikuju:

1. Predškolski odgoj i obrazovanje – podrazumijeva obrazovanje djece od šest mjeseci starosti pa do polaska u osnovnu školu. Predškolski odgoj i obrazovanje je prvi, poseban i specifičan dio odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem i obrazovanjem, ranom rehabilitacijom i resocijalizacijom te njegom i zaštitom djece predškolske dobi. U godini pred polazak u osnovnu školu odgoj i obrazovanje u predškolskim ustanovama obavezno

---

⁶ Zakon o organizaciji i djelokrugu organa upravnih organizacija KS, Službene novine

je za svu djecu predškolskog uzrasta. Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja i način njegove realizacije donosi ministar obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo. Uvjeti i načini finansiranja obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja se utvrđuju kriterijima koje donosi Vlada.

2. Osnovno obrazovanje ili devetogodišnje obrazovanje je obavezno i besplatno za svu djecu od šeste do petnaeste godine života. Ovo obrazovanje podijeljeno je u tri ciklusa: od 6-9, od 9-12 i od 12-15 godina starosti djeteta.

3. Srednje obrazovanje je opcionalno i nije obavezno.

4. Visoko obrazovanje je opcionalno i nije obavezno.

2.1. Obrazovni sistem osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini postoje tri različita nastavna Okvirna plana i programa koja se mijenjaju i dopunjava. U Federaciji BiH javne škole su pod nadzorom lokalnih vlasti, gradova, općina, a kantoni su ti koji imaju apsolutne zakonske odredbe u području školstva.

Vrlo složen i zakonom određen obrazovni sistem, uveliko se prenosi i na izbor udžbenika koji se koriste u nastavnom procesu, koje je odobrilo Ministarstvo obrazovanja i vladine komisije za odobravanje udžbenika. Sadržaj udžbenika mora biti prilagođen nastavnom planu i programu za svih deset kantona u FBiH. Konačnu odluku o izboru korištenja udžbenika donosi nastavničko vijeće u sklopu svake škole, odnosno unutar svakog aktiva se odabiru najbolji s ponuđene liste udžbenika. Ustaljena praksa našeg školstva, zbog unaprijed pripremljenih nastavnih planova, ali i zbog finansijskih razloga učenik jeste da se zadržavaju udžbenici po kojima rade već duži niz godina.

3. UDŽBENIK – definiranje

Udžbenik je specijalno napisana školska knjiga prilagođena tipu škole, određenom nastavnom predmetu, uzrastu učenika, propisanom nastavnom planu i programu. To je najširi i najvažniji tekstualni medij. Njime su prezentirani sadržaji na visokoj naučnoj razini. Udžbenik je posrednik između učenika i nastavnog gradiva. To je osnovna knjiga sa pristupačnim činjenicama. Kako bi nastava i učenje bili kvalitetni, neophodna je edukacija udžbeničkog gradiva. Savremeni školski udžbenik se sastoji od sadržaja, pripremne faze, udžbeničke jedinice, osnovnog teksta, dopunskog teksta, metodičko-didaktičkog instrumentarija, ilustrovanog materijala. Gradivo u udžbeniku je izloženo shodno strukturi procesa obrazovanja (pripremanje, obrada novih sadržaja radi sticanja znanja, vježbanja, ponavljanja, vrednovanja i primjena u praksi).

Važan strukturalni element udžbenika odnosi se na metodičko-didaktički instrumentarij koji sadrži pitanja, zadatke i vježbe. Sva tri instrumentarija imaju određenu pedagošku namjenu. Ove didaktičke komponente trebaju biti namjenjene pojedinačnom učeniku, paru, većoj ili manjoj grupi, putem istraživanja, samostalnog i timskog rada. Pomoću ovih zadataka učenici se koriste različitim tehnikama intelektualnog rada. Oni istovremeno upućuju i na korištenje drugih izvora znanja, pored udžbenika koji su komplementarni određenom gradivu iz udžbenika. Ovim instrumentarijem postiže se razvijanje kognitivnih strategija koje omogućavaju otkrivanje svih aspekata teksta.

Pitanja koja su zastupljena potiču na kreativnost i aktivnost učenika, njima se ne traži samo ponavljanje gradiva nego i produktivno učenje i samostalno sticanje znanja, zatim upućivanje na nove podatke i samostalne praktične aktivnosti.

Pored navednog, udžbenik treba biti i sredstvo poticanja na želju istraživanja i volju za učenjem, kako učenika tako i nastavnika. Gorućim problemom udžbenika smatra se prenatrpanost nastavnim jedinicama, koji prate nastavni plan i program prema kojem se obrađuju ključni pojmovi i definicije. Sve ove činjenice ukazuju na hitno reduciranje nastavnih planova, ciljeva i ishoda. Malo je onih koji se bave ovom problematikom i vrlo je malo tekstova koji upućuju na to. U svojoj doktorskoj disertaciji, opširnu analizu udžbenika – čitanke dao je prof. dr. Nenad Veličković. On se uglavnom bavio nedostatkom sadržaja čitanke. U analizi „Čemu (ne) učimo djecu, prof. Veličković se također, bavio vrijednostima

u NPP-u⁸, stavljajući akcenat na nacionalnu tematiku kao i na različitost NPP. Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosni i Hercegovini, za nastavni predmet Bosanski, hrvatski i srpski jezik i književnost naglašava važnost i moć jezika, njegovu obrazovnu, odgojnu, funkcionalnu i komunikacijsku ulogu⁹, također je istaknuto, da se radi o važnom sredstvu djelovanja i izražavanja pojedinca i postizanja efikasnosti, življenja sa svrhom, radošću, punoćom i mudrošću, s istaknutim ciljevima za šesti razred gdje navodi da bi se kod učenika trebala razvijati svijest o postojnosti naroda i nacionalnih i kulturalnih vrednota (domoljublje, junaštvo, hrabrost, vjernost, običaji, tradicija) te da bi učenici trebali naučiti da prepoznaju i karakteriziraju moralne vrijednosti likova kao što su hrabrost i plemenitost.¹⁰ Za nastavni plan i program devetogodišnje osnovne škole po hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini ističe, da nastava hrvatskog jezika omogućuje učenicima stjecanje znanja, sposobnosti, vrijednosti i navika koje pridonose njihovu cjelovitom ličnom razvoju kako bi ostvarili uspješan osobni život i bili aktivni članovi društva. Nastava hrvatskog jezika uključuje ovladavanje standardnim jezikom, a jedan je od ciljeva, pored razvoja jezično-komunikacijskih sposobnosti, čitateljskih interesa i stvaranja zanimanja i potrebe za sadržajima medijske kulture, i razvijanje poštovanja prema jeziku hrvatskoga naroda, njegovoj književnosti i kulturi (te prema jezicima, književnosti i kulturi Bošnjaka, Srba i nacionalnih manjina u BiH).¹¹ Jedan je od ciljeva, pored razvoja jezično-komunikacijskih sposobnosti, čitateljskih interesa i stvaranja zanimanja i potrebe za sadržajima medijske kulture, jeste i razvijanje poštovanja prema jeziku hrvatskoga naroda, njegovoj književnosti i kulturi (te prema jezicima, književnosti i kulturi Bošnjaka, Srba i nacionalnih manjina u BiH). Nastavnim planom i programom za osnovno obrazovanje i vaspitanje Republike Srpske za školski predmet Srpski jezik naglasak je, kao i u prethodna dva, stavljen na usvajanje znanja i vještina. Opšti ciljevi nastave srpskog jezika jesu da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika i tumače književna i druga umjetnička djela iz srpske i svjetske baštine.

---

⁸Školegijum, OBRAZOVANJE U BiH: ČEMU (NE) UČIMO DJECU? Analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama, Izdavač: Mas Media Sarajevo Fond otvoreno društvo BiH, 2017.

⁹ Isto

¹⁰ Isto

¹¹ Isto

4. ČITANKA - udžbenik za nastavu književnosti

Udžbenik predstavlja primarno sredstvo za nastavu u osnovnim i srednjim školama, stoga veliki izazov, ali i odgovornost predstavlja njegovo određivanje i definiranje. Njegova osnovna upotreba temeljena je na općeprihvaćenim teorijama i činjenicama čiji je osnovni cilj učenje, podučavanje, spoznaja i istraživanje, doprinoseći razvoju učeničkih sposobnosti i vještina, poticanje na kreativnost, inovativnost te razvoj kritičkog mišljenja. Treba imati na umu, da iako udžbenik sadržajno podliježe standardima stručnih lica koja su učestvovala u njegovom stvaranju i da pored toga što predstavlja osnovni i obavezni izvor znanja, on nikako ne treba biti i jedini izvor. Cjelovit udžbenik je didaktički oblikovan, što znači da predstavlja jednu cjelinu koja obuhvata nastavni sadržaj određen Nastavnim planom i programom.

Rosandić (2005:161) ovu vrstu udžbenika naziva čitanka-udžbenik. Kao što joj već sam naziv kaže, čitanka-udžbenik za nastavu književnosti temeljna je školska knjiga namijenjena književnom odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Takva vrsta udžbenika sadrži izbor književnoumjetničkih tekstova koji su odabrani prema estetskim i pedagoško-psihološkim kriterijima. Čitanke za osnovnu školu ujedno su i posebne vrste dječje knjige koje svojim sadržajem i likovno-grafičkim izgledom udovoljavaju recepcijskim mogućnostima učenika. Čitanke-udžbenici za osnovnu školu su mnogobrojne, ali za analizu rada sam koristila nasumično izabrane udžbenike kao i autore. Jedni od njih su dominantni po upotrebnoj funkciji. Radi se o čitankama od 6. do 9. razreda devetogodišnje osnovne škole te čitankama za prvi i drugi razred gimnazije. Sadržaji u čitankama se odnose na izučavanje književnosti, o čemu će poslije u radu biti govora.

Terminološki *književnost* razumijevamo kao ukupnu umjetničko-književnu djelatnost. Književna se djela katkad nazivaju literaturom (prema latinskoj riječi *literatura* koja je izvedena od riječi *littera* – slovo) ili beletristikom – „lijepom književnosti“ (prema francuskom izrazu *belles lettres*) (Bouša, 2009: 10). *Književnost je sastavni dio nastave maternjeg jezika i književnosti, prezent je jednog od najvažnijih predmeta cijelokupnog školovanja pojedinca, književnost ima status samostalnoga nastavnog područja sa svim značajkama nastavnoga predmeta* (Rosandić, 2005: 21).

Književnost obogaćuje čovjekovu spoznaju vrijednosti. Opisuje život, različite situacije i osjećaje. Omogućuje različito opisivanje i objašnjavanje tih fenomena, za razliku od znanosti koja ima zadane zakonitosti u objašnjavanju života i njegovih manifestacija. U književnosti je

pohranjena prošlost ljudskog roda, razvoj ljudske zajednice i osjećaji, kako društva, tako i pojedinca tijekom povijesti (Bouša, 2009: 10.)

Književnost kao nastavni predmet obuhvaća književnoumjetnički i književnoznanstveni sadržaj koji čine književna djela iz nacionalne i svjetske književnosti. S druge strane, sadržaj koji se odnosi na znanstveno izučavanje preuzima iz teorije književnosti i metodologije. Njihovi međusobni odnosi određuju se prema pedagoško-psihološkim standardima, prikazani kao tri temeljna metodološka pristupa na određenim odgojno obrazovnim nivoima:

1. Tematsko-spoznajni pristup
2. Književnoteorijski pristup
3. Književnohistorijski pristup (specifikacija srednjih škola)

Središnje mjesto u čitanci zauzima tekst, stoga je možemo smatrati svojevrsnom antologijom književnoumjetničkih tekstova.

3.1 Shema organizacije nastavnog sadržaja

Prema didaktičkim potrebama sadržaja čitanke-udžbenika, koji je temeljen na jednostavnošću njegove upotrebe. Pored zanimljivog izgleda naslovne strane te broja koji označava razred kojem je čitanka namjenjena, naznačen je naziv autorstva u kojem su dominantni ženski autori. Na početku svakog udžbenika nalazi se sadržaj književnoumjetničkih tekstova koji su poredani na način da na prvom mjestu učenici izučavaju narodnu/usmenu književnost, zatim umjetničku/pisanu književnost koji je sadržajno najveći, u nešto manjem obimu nalazi se dio za izučavanje medijske kulture, a na samom kraju je lektirni sadržaj i indeks pojmova te biografije autora. Autori se na početku obraćaju učenicima ističući ono što ih očekuje u udžbeniku, istovremeno pružajući motivacijski kutak koji se nalazi nepredno uz naslov. Osim glavnog dijela koji se odnosi na tekst, i popratnih teorijskih objašnjenja, u čitankama se nalaze pojmovi, crteži/ilustracije. Sva ova sredstva doprinose i usmjeravaju učeničku percepciju na analizu, prosudbu i interpretaciju. Važan aspekt pored metodičko-didaktičke oblikovanosti udžbenika-čitanke jeste dijaloška forma.

Dobro oblikovanu čitanku čini prije svega autorovo predviđanje mogućih zapreka u recepcijskom shvatanju teksta, a postupci kojima se uklanjaju te prepreke su mnogobroji i najčešće se smještaju u djelovima oko teksta. Najčešće su to objašnjenja manje poznatih i nepoznatih riječi, objašnjavanje pojmova, unutrašnjih sastavnica koje se odnose na tekst: tema, motivi, kompozicija, stilski postupci, uspostavljanje emocionalnog doživljaja. Zatim slijede pitanja i zadaci za razgovor o tekstu. Navedeni postupci koji prate tekst olakšavaju njegovo razumijevanje i olakšavaju učenicima da što brže pronađu rješenje zadataka. Ovo su odrednice koje su zastupljene u svim čitankama koje će biti prezentirane pojedinačnim prikazom.

Kako se svaki udžbenik sastoji od niza nastavnih tema, ovisno o predmetu izučavanja, koje se formiraju po potrebama učenika i Nastavnom planu i programu, iznimno je važno njegovo didaktičko oblikovanje. „Didaktičko-metodička koncepcija udžbenika mogla bi se definirati kao univerzalan način njegova strukturiranja i organiziranja na temelju poželjnog didaktičko-metodičkog instrumentarija i kriterija. Pri tome didaktičko-metodički instrumentarij udžbenika predstavlja nužne elemente udžbenika koji trebaju biti uređeni prema utvrđenim didaktičko-metodičkim kriterijima“ (Bušljeta 2013: 319).

U analiziranim čitankama autori su se odlučili na jednak način oblikovanja, što govori o tome da je svaka prethodna i svaka sljedeća nastavna tema jednako didaktički oblikovana.

4. ANALIZA UDŽBENIKA

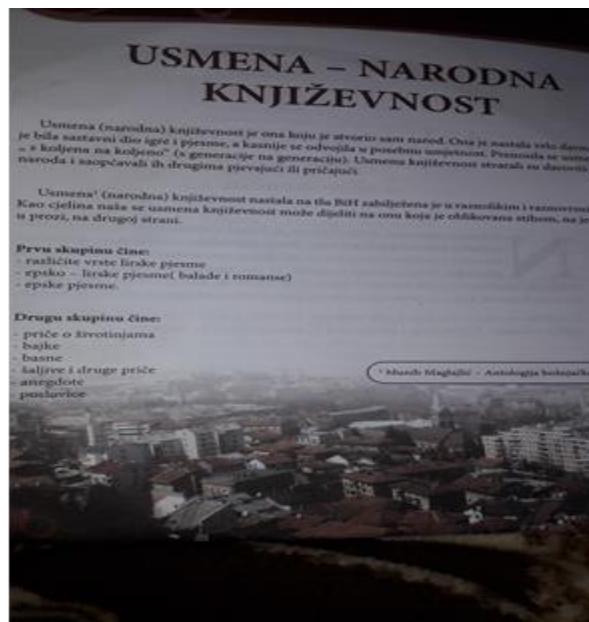
4.1 Almira Hadžihrustić, Čitanka za šesti razred devetogodišnje osnovne škole, Klett, Sarajevo, 2009.

Opis: Udžbenik je namjenjen učenicima šestog razreda devetogodišnje osnovne škole, što je vidljivo iz same naslovne strane koju krasi kontrast boja plave i narandžaste. Udžbenik je odobrilo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke od 02. 07. 2009. godine. Sadrži sto devedest devet stranica, pisanih pismom latinicom i ćirilicom. Dominantnost tekstova pisanih latinicom u odnosu na ćirilicu je jako velika, od šezdeset dva teksta zastupljena u čitanci, samo dva teksta su pisana pismom ćirilicom.

Udžbenik sadrži predgovor u kome se autor obraća učeniku dajući kratku uputu onoga što će „istraživati“ na stranicama Čitanke koja se nada da će postati „tvoj mali svijet, svijet u kojem će tvoje djetinjstvo učiti iz djetinjstva junaka sa kojima ćeš se družiti“ (Riječ autorice, Predgovor)

Sadržaj se nalazi na početku udžbenika, olakšavajući učeniku korištenje. Sadržajna strana pruža jasnu sliku podjele teksta na devet tematskih cjelina. Pored svake tematske odrednice stoji slikovna ilustracija: *Tragovi davnih vremena, Usmena narodna proza, Najdublje riječi su u pjesmama, Daleki vidici, Budimo glumac u ljepoti istinskog i doživljenog na sceni, Otvorimo prozor tog čudesnog svijeta, Otvorimo prozor u čudesni svijet filma, Upoznaj me, Uspješno se vaspitava i obrazuje onaj koji puno čita.*

Navedni motivacijski naslovi potiču učenika na razmišljanje o tekstovima koji ih očekuju. Autorica se potrudila da poslije svake tematske odrednice daje podnaslov „Želim naučiti“. Time zapravo daje teorijski prikaz i kratki uvod u nastavnu jedinicu. Svaka od navedenih tematskih cjelina je obilježena različitom bojom, čime također privlači učeničku pažnju za što prostijom upotrebom. U prvom redu se nalazi dio sa teorijom književnosti. Šta je usmena književnost, kako je nastala, podjela na skupine, a zatim slijedi tekst u kome učenik primjenjuje prethodno znanje.

Slika 1. Izgled nastavne jedinice

Razgovorom o tekstu, koji se nalazi ispod svakog teksta i pitanjima koja potiču na razmišljanje, učenik proširuje stečeno znanje, ali i usvaja novo. Gradivo je mnogo opširno, sa mnogo definicija i činjenica. Pitanja koja su zastupljena, koncipirana su na način da se od učenika traži da *uoč*i, *da sazna*, *da uspoređi*, *pronađe*, *odredi*, *i ja znam da pišem*, *budi istraživač*, *uradi sam/sama*, *provjeri koliko znaš*.

Tekst završava novim *Zadatkom* i sa novim tekstom, za samostalno učeničko istraživanje. U podnožju teksta nalazi se biografija pisca, sa njegovom slikom. Sve navedeno je istaknuto različitim bojama i uokvireno krugovima i kvadratićima.

Likovno-grafička uređenost teksta je dosta zastupljena i vrlo zanimljiva zbog šaljivih i lijepih slika koje uglavnom prate tematsku jedinicu. Svaki od pedeset šest tekstova književnoumjetničkog stila koji je zastupljen u udžbeniku-čitanka ima likovno-grafičku uređenost.

Slika 2. Likovno-grafički prikaz slika

Prilozi koji prate tekst su podjeljeni na crteže, slike i karikature, a njihova zastupljenost vidljiva je u tabelarnom prikazu:

Vrsta	Broj	Postotak
crtež	60	54%
fotografija	47	43%
karikatura	3	3%
Ukupono:	110	100%

Tabela prikazuje da su crteži u mnogom većem broju zastupljeni (54%) nego što je to slučaj sa fotografijama (43%) i karikaturama (3%).

Motivi koji su zastupljeni u likovno – grafičko prikazu su sljedeći:

Motiv	Broj	Postotak
muškarca	29	25%
žene	12	11%
životinje	12	11%
prirode	10	9%
predmeta	3	2%
ostalo	50	43%
<u>Ukupno:</u>	<u>116</u>	<u>100%</u>

Zastupljenost muškarca u odnosu na žene i druge motive je velika, istu zastupljenost uočavamo i u tematsko idejnom sadržaju, o čemu će biti govora u narednom odlomku.

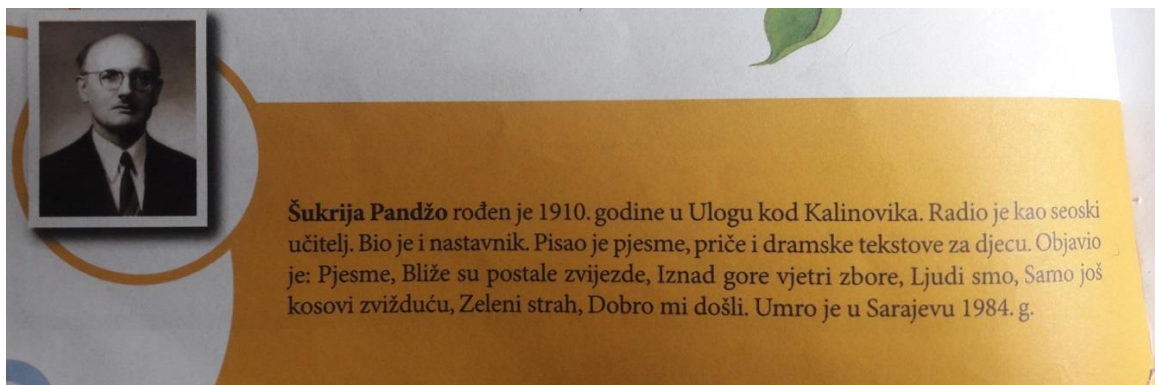
4.2 Glavne teme tekstova

U prethodnom dijelu bilo je govora o broju književnoumjetničkih tekstova zastupljenih u navedenom udžbeniku. Po autorstvu tekstova samo je jedan posto ženskih, ostale tekstove potpisuju autori. Zastupljenost književnih tekstova po rodovima je sljedeća:

Književni rod	Broj	Postotak
lirski	23	50%
epski	22	48%
dramski	1	2%

Iz tabele možemo zaključiti da je lirski rod najzastupljeniji, u čijoj se analizi od učenika traži da osjeti raspoloženje, odrede temu pjesme, poruku pjesme, uoče pjesničke slike, stilske figure i slično. Epski rod je zastupljen kao i lirski, tek dva posto manje, a u analizi ovog književnog roda učenici pažnju usmjeravaju na pripovijedača, događaje, likove, dijelove radnje, glavne i sporedne likove te poruku samog djela. Za učenike šestog razreda devetogodišnje osnovne škole jedna nastavna jedinica se odnosi na dramski rod. Na ovaj način učenici se upoznaju sa različitim karakteristikama pojednih vrsta i njihovim specifičnim odrednicama.

Autorica udžbenika u biografiji pisca ne ističe nacionalnu predodređenost. Ističe godinu rođenja, smrti, mjesto rođenja, književno stvaralaštvo, najznačajnija djela. Pored biografije istaknuta je, uglavnom crno-bijela fotografija, s piščevim likom. Tako da učenik lakše pamti biografiju pisca te da lakše povezuje djelo i pisca.

Slika 3. Izgled biografije

Sadržajno prva cjelina u čitanci pripada usmenoj narodnoj književnosti. Naime, dati su primjeri za četiri narodne lirske pjesme, a teme koje su zastupljene prikazuju ljubav između dvoje mladih, žal drage za dragim, te ljubav majke prema sinu.

S druge strane kod epskih narodnih pjesama i proze, pored ljubavi, zastupljen je motiv hrabrosti, plemenitosti glavnih junaka, borba dobra protiv zla.

Treća sadržajna cjelina sadrži umjetničke lirske pjesme, a teme koje su zastupljene su tema sela, svijeta, doma, domovine, ljubavi.

Daleki vidici odnose se na sadržaj vezan za prozu, a najčešće teme su: odnos majke prema djeci, očev odnos prema djeci, borba djeteta sa strahom, prerano odrastanje djeteta, ljubav dijeta prema životinjama, borba za život, ljubav, putovanja i druge.

Tabelarno zastupljenost tema izgleda ovako:

Teme	Broj tekstova	Postotak
porodični život	12	22%
dječiji svijet	9	16%
ljubavna	9	16%
priroda/životinje	9	16%
ratna	3	5%
zavičaj	8	14%
društvena	6	11%
Ukupno:	56	100%

Iz tabele je vidljivo da su u tekstovima najzastupljenije teme koje se odnose na porodični život 22%, dok teme vezane za dječiji svijet, ljubav, prirodu i životinje dijele isti postotak od 16%.

4.3 Glavni likovi u tekstovima

Od ukupono pedeset četiri teksta zastupljena u čitanci, glavni lik odnosno likovi se pojavljuju u sljedećim oblicima:

Likovi	Broj	Postotak
muški	16	22%
ženski	9	13%
djevojčica	8	11%
dječak	18	24%
životinje	8	11%
lik iz bajke	2	3%
ostalo	12	16%
Ukupno:	73	100%

Tabelarni prikaz glavnih likova

Odnos muških naspram ženskih likova u tekstovima je drastično velik, najveću zastupljenost imaju likovi u ulozi dječaka 24%, zatim muški likovi 22%. Ženskih likova po zastupljenosti u tekstovima je 13%, djevojčica kao i likova koji se nalaze u ulozi životinja je 11%, dok je najmanji procenat likova iz bajke. U red ostalih spadaju likovi koji se jasno ne mogu definisati, a njih je 16%.

U ulozi ženskih likova javljaju se lijepe zanosne djevojke i žene koje se mogu vidjeti kao majke koje brinu o svojoj djeci „*ti si djevojko ruža rumena..., ti si đevojko, gužva bisera, ti si djevojko jarko sunašce...*“ i žene koje se mogu vidjeti kao majke koje brinu o svojoj djeci „*mati ...stisnu me u krilo... mati, stisla me, žmiri, užurbano šapće nekakve molitve.*“

Muški likovi su uglavnom prikazani kroz motiv ljubavi, kroz odnos sa drugim članovima porodice, najčešće u odnosu sa ocem koji je važna figura u odrastanju svakog dječaka koji je nerijetko prikazan kao stub zaštite u porodici. Čest motiv u kojem se pojavljuju dječaci jeste i

borba protiv straha, dokazivanje hrabrosti, ljubav prema životinjama, razne avanture i druge. Ostali likovi koji se javljaju u nastavnim jednicama uglavnom su vezi sa navednim likovima.

Analiza književnog lika treba se temeljiti:

- a) na osposobljavanju učenika za doživljavanje književnoga lika
- b) na razvijanju senzibiliteta za književni lik
- c) na proširivanju i produblivanju spoznaja o književnom liku, njegovoj strukturi i stvaralačkom oblikovanju.

4.4 Teorijski aspekti

Književni je tekst umjetnička i društvena tvorevina koja ima ličnu, kulturnu, društvenu i estetsku vrijednost. Kao stvaralačka jezična djelatnost, književnost je sastavni dio svakodnevnoga života koja obuhvata razumijevanje, interpretiranje i vrednovanje književnoga teksta sa svrhom individualnog razvoja, usvajanja i razvijanja znanja, stavova i vlastitoga stvaralaštva.

Uz glavni tekst u udžbenicima se nalaze margine koje sadrže nove pojmove s definicijama. Razgovorom o tekstu koji se uvijek nalazi nakon nastavne jedinice, učenik se vodi kroz analizu djela do samostalnog zaključivanja i definiranja pojmova usko povezanih sa prethodno stečenim znanjem. Pitanja i zadaci imaju određenu pedagošku najmjenu.

Pitanja i zadaci su verbalni strukturni elementi školskog udžbenika uz pomoć kojih se postiže najcjeloshodnija i najproduktivnija prerada udžbeničkog gradiva u svijesti učenika, intelektualnim i emocionalnim aktiviranjima u procesu samostalnog usvajanja znanja.“¹²

Navedne didaktičke komponente trebaju biti namijenjene pojedinačnom učeniku, paru, većoj ili manjoj grupi s ciljem pripreme učenika za učenje. Metodičko-didaktički instrumentarij pomaže u kreativnim aktivnostima učenika i utiče na provođenje moderne nastavne strategije. Pitanjima se ne traži samo ponavljanje, nego i produktivno učenje i samostalno sticanje znanja. Tu je i upućivanje na nove podatke i individualne praktične aktivnosti. Pitanja, zadaci

---

¹² D. D. Zujev, Školski udžbenik, Zavod za udžbenike, Beograd, 1988.

i vježbe prvenstveno se trebaju odnositi na prikupljanje informacija, uopćavanje, zapamćivanje, sistematiziranja i primjenu znanja. Učenici će i sami osmišljavati zadatke, uočavati i formulirati probleme na osnovu datih podataka, postavljati pitanja, iznositi ideje. Ovim načinom se pomaže da nauče kako i zašto spoznavati.

U didaktičkom instrumentariju najčešće se traži znanje, a ostale komponente odgojnog djelovanja su neujednačeno zastupljene u udžbenicima. Pitanja i zadaci se najčešće postavljaju u vezi s osnovnim tekstom i veoma su prisutni u nastavnoj praksi, rijetko se uzima u obzir struktura i karakter pitanja i zadataka kako s obzirom na odgojni-obrazovni cilj, zadatke i sadržaj tako i s obzirom na uzrasne karakteristike učenika, njihove psihofizičke predispozicije.

Najpoznatiji metodičko-didaktički instrumentariji zastupljeni u analizi književnih tekstova su:

- a) interpretacijski/interpretacijsko-analitički
- b) problemsko-istraživački
- c) problemsko-stvaralački
- d) korelacijsko-integracijski
- e) reproduktivno-eksplikativni
- f) dogmatsko-reproduktivni
- g) stvaralački
- h) otvoreni
- i) komunikacijski
- j) multimedijски
- k) projektni
- l) timski...

Kako bi što uspješnije došli do zaključaka analize književnog teksta, teoretičari navode sljedeće nastavne metode:

- a) usmeno izlaganje (tumačenje)
- b) upućivanje
- c) razgovor sa zapisivanjem
- d) pokazivanje
- e) heuristički razgovor
- f) interpretativno čitanje
- g) pisanje
- h) čitanje
- i) prikazivanje
- j) metoda stvaralačkog čitanja teksta
- k) interpretativna metoda
- l) metoda demonstracije metoda pisanih radova učenika
- m) grafičko obilježavanje pjesničkih slika
- n) uspoređivanje
- o) estetsko vrednovanje
- p) izdvajanje stihova
- q) analiziranje jezika

Ovim nastavnim metodama učenici se usmjeravaju na književni tekst između kojih se stvara čvrst odnos, a nastavnik je taj koji ih određuje za svaki književni tekst, a sve s ciljem usmjeravanja učenika na stvaralački i aktivan rad.

Zadaci koji učenika vode kroz analizu djela podijeljeni su u dvije skupine. Prvu skupinu pitanja pod naslovom *Razgovarajmo* čine osnovna pitanja za analizu djela, dok se u drugoj skupini *Pokušaj i ti* donosi kreativni zadatak u kojem učenici moraju surađivati i stvarati nešto novo, ali na temelju onoga što su naučili u toj nastavnoj jedinici.

Nasumični primjeri pitanja koja se nalaze u skupini *Razgovarajmo*:

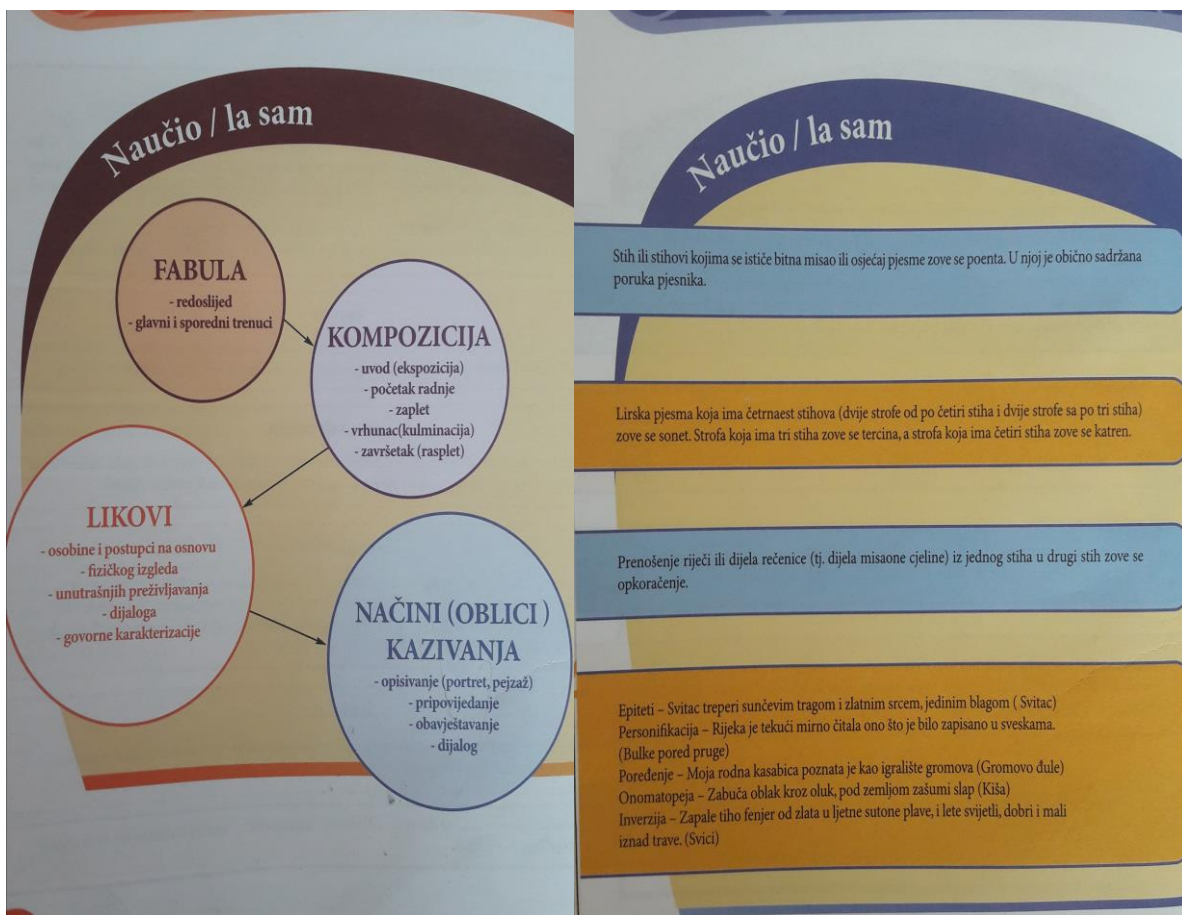
- *Uoči osnovno osjećanje i raspoloženje u pjesmi. Poveži to sa osnovnim motivom?*
- *Uoči lirske slike u pjesmi?*
- *Usporedi život današnjih djevojaka i onih u prošlosti?*
- *Analiziraj jezik narodnog pjevača?*
- *Izdvoji stihove koji sadrže osnovnu ideju?*
- *Znaš li gdje i kada se odvija mjesto i vrijeme bajke?*
- *Kako narodni pripovijedač prikazuje likove kao – a) dosjetljive i snalažljive, b) smiješne i gubitnike?*
- *Izdvoji pjesničke slike?*
- *U pjesmi je upotrijebljen poseban stihovni oblik. Kako se zove?*
- *Objasni zadnju strofu i smisao stihova?*
- *Koje životne poruke otkrivaju očeve rečenice. Pokušaj na ovo pitanje odgovoriti služeći se tehnikom Dvostruko vođeni dnevnik.*
- *Znaš li šta je socijalna tema?*
- *Koje životinje ti voliš? Odgovori i zašto?*
- *U čemu se ogleda ljepota ove priče: a) u uzbudljivosti i razvoju događaja, b) ljepoti izražavanja, c) ljubavi*
- *Izdvoji majčine osobine?*
- *Šta je stvarno, a šta bajkovito?*
- *Poveži narodnu poslovicu „Koliko ljudi toliko čudi“ sa pričom i narodnom pripovijetkom?*

Primjeri pokazuju jednostavnost i mogućnost odlične samostalne učeničke analize. Istakla bih motivacijske postupke koje autorica udžbenika vrlo često koristi u podnaslovima: *Možeš ti to,*

Svijet koji pobuđuje radoznalost, Neobičan susret, Književni pojmovi. Učenik dobija suženu sliku o onome što ga očekuje u daljem radu kao i motivacijski aspekt.

Učenici svojim odgovorima na pitanja, koja se nalaze u ovom dijelu zapravo dolaze do spoznaje novih teorijskih pojmova.

Definicije zastupljene u čitanci su razumljive i prilagodljive učenicima šestog razreda. Autorica udžbenika, u uvodnom dijelu svih poglavlja daje osnovne informacije o teorijskim aspektima, a koje učenici obrađujući nastavne jedinice dalje proširuju, povezuju i usvajaju. U završnom dijelu poglavlja, nalazi se sinteza svih definicija pod naslovom *Naučio/la sam*, tako da učenici na jednom mjestu imaju uvid u sve prethodne književno-teorijske aspekte.

Slika 4. Prikaz definicija iz udžbenika čitanka

Stečeno znanje se provjerava u drugoj skupini, a pored naslova *Budi istraživač* često se javljaju *I ja znam da pišem*, *Zadatak*, *Uradi nešto sam*

Naslov	Broj po zastupljenosti u tekstu	Procenat
Budi istraživač	9	36%
I ja znam da pišem	7	28%
Zadatak	8	23%
Uradi sam	1	4%
Ukupno:	25	100%

Podaci iz tabele pokazuju da su zadaci *Budi istraživač* zastupljeni 36% uglavnom kod tekstova lirskog roda.

Pitanja koja autorica koristi odnose se na teorijsku spoznaju i sistematiziranje, upoređivanje, upućivanje:

- *Kažu da je Dučić pjesnik ritma i boje. Pokušaj to dokazati?*
- *Kojim je stihom ispjevana pjesma? Kakve su joj strofe?*
- *Uoči u pjesmi stilska sredstva. Kako ona utiču na slikovitost pjesme. Pronađi u biblioteci pjesme G. Viteza „Ptičija uspavank“ pa u njoj uoči onomatopeje?*
- *Plovi i maštaj. Prenesi to na papir. Nacrtaj ili napiši o čemu maštaš?*
- *Usporedi pjesmu sa prvom strofom Ismeta Bekrića?*

Naslov *I ja znam da pišem* prati prozne tekstove, njih osam. Učenici na osnovu ponuđene teme pišu sastave, teme koje se nalaze su: *Triša je uspio ostvariti svoj san*, *Vjerujem i ne vjerujem*, *Djevojčica u zemlji fjordova i svetlosti – portret*, *Kad se toga sjetim u grlu mi se stegne*, *Neka te ove poruke potaknu da napišeš nešto lijepo*.

Osim književnosti, udžbenik-čitanka sadrži i područje medijske kulture. Ova domena se temelji na razumijevanju teksta u različitim društvenim kulturama, potiče na razvoj znanja o sebi i drugima. Učenici povezuju različite jezičke djelatnosti, njeguju kritički i kreativni pristup informacija, razumijevanje kulture s aspekta društvenog i svakodnevnog života, odnos kulture u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima

Pod naslovom *Otvorimo prozor tog čudesnog svijeta* i *Otvorimo prozor u čudesni svijet filma* učenici uče šta su to mediji, koje vrste postoje, upoznaju se sa svijetom filma i na mnogo kreativniji način pristupaju izradi zadataka. Pored teorijskog prikaza sadržaja, od učenika se traži i primjena naučenog. Ovo je domena kojoj učenici rado pristupaju pri izradi zadataka, naročito kada je primjena tog sadržaja na savremenoj tehnologiji povezana sa internetom. Učenicima se ovim nastavnim sadržajem potiče svijest o različitim svrhama medija od kojih je svakako jedna i usvajanje korisnih znanja, a ne samo zabava. Nastavne jedinice iz medijske kulture često su zadacima povezane sa prethodnim područjima.

- *U ovom udžbeniku na stranici 86. nalazi se pripovijetka Jablan koju je napisao Petar Kočić. Pažljivo je pročitaj pa onda usporedi svoj doživljaj teksta i stripa koji slijedi. Sada razmotri izražajna sredstva stripa. Šta mora imati književni tekst da bi se po njemu mogao nacrtati strip? Odaberi književni tekst po želji i pokušaj ga sam/a pretvoriti u strip, Budi i ti mali umjetnik, pokušaj dramatisovati jedan dio pripovijetke Alije Isakovića, samo su neka od pitanja sa kojima se susreću učenici.*

Imajući uvid u ostale čitanke koje će biti analizirane u ovom radu, primjetila sam da udžbenik-čitanka za šesti razred devetogodišnje osnovne škole jedina sadrži *Književnost nacionalnih manjina*, koju je autorica istakla naslovom *Upoznaj me!* Učenici se upoznaju sa makedonskom, slovenskom, italijanskom, romskom te jevrejskom književnosti. Pored teorijskog sadržaja dat je primjer i književnog teksta kao i zadaci za istraživanje i samostalan rad.

Motivaciona poruka *Uspješno se obrazuje onaj ko puno čita* je domena koja se odnosi na lektirni sadržaj svih devet lektira koje su Nastavnim planom i programom planirane za ovaj uzrast. Margine uz odlomak teksta koji se odnosi na unaprijed dat spisak lektira, sadrži i pitanja koja su dodatna motivacija učeniku da pročita zadato lektirno djelo.

Autorica daje spisak lektira za sedmi razred, što nisam primjetila da je zastupljeno u drugim čitankama.

Na samom kraju čitanke nalazi se rječnik sa nepoznatim riječima koje su zastupljene u književnim djelima.

Primjenom raznovrsnih metodičkih pristupa i tehnika, autorica je ostvarila uspješnu komunikaciju u cijelom rukopisu, te tako i učenicima i nastavnicima omogućila kreativan i privlačan susret s predmetnim nastavnim sadržajima, posljednje su riječi koje sadrži ovaj udžbenik (Recenzent: Nataša Mandić)

5. Azra Verlašević, Vesna Alić, Čitanka za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, NAM Tuzla i Vrijeme Zenica, 2010.

Pesma o peru

*O pero, iako si nemoćno i naoko nijemo, bez jezika,
kad pređeš u ruke pjesniku, on od tebe načini slavuja;*

*Istoga časa počneš izvijati pjesme,
u svakome napjevu, otkrivaš hiljadu tajni.*

*Hodi sada, otpočni pjesmu i složi glas
sa slavujem moje naravi.*

M. N. Sarajlija

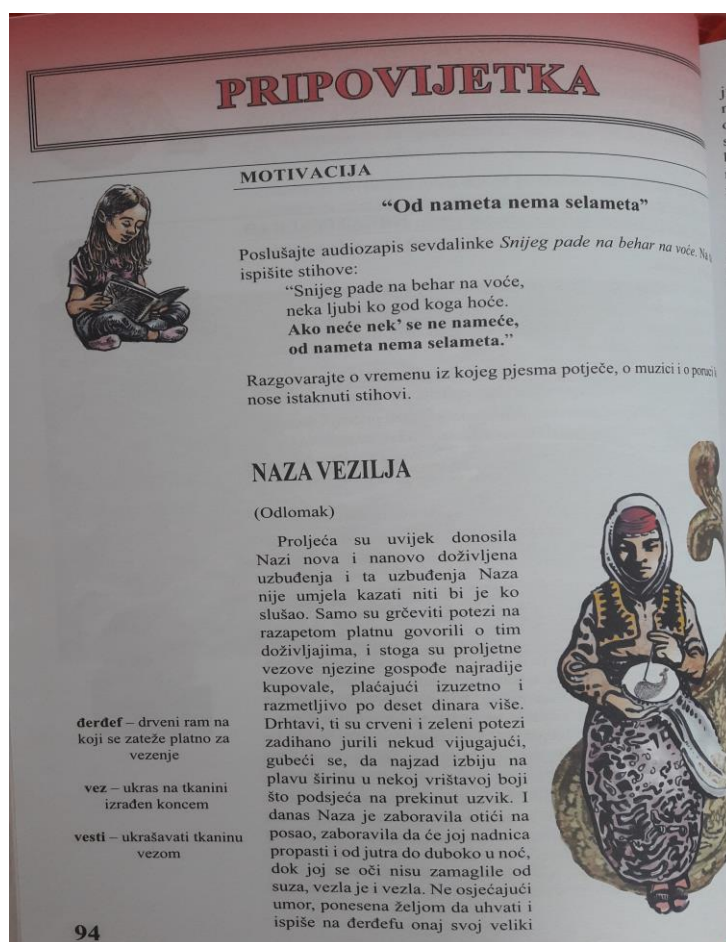
Opis: Udžbenik obima sto sedamdest i četiri stranice odobrilo je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke 4. 6. 2010. Na početku udžbenika stoji navedena pjesma koju autorica koristi kao motivacioni postupak za izučavanje književnosti, kao i pismo autorice „*Drage učenice i dragi učenici.*“ Autorice se obraćaju učenicima: „*Čitanka 7 nudi vama sadržaje i postupke koji će vam pomoći da razumijete to iskustvo i da, temeljem njega, unapređujete vlastiti život tako što ćete se odvažnije kretati putevima traganja za znanjem, ljubavlju, zahvalom, slobodom...*“ Upoznaju ih sa sadržajem svega onoga što je zastupljeno u udžbeniku, želeći im sreću i uspjeh!

Pismo u udžbeniku je latinica i ćirilica. Nastavnih jedinica pisanih latinicom je dvadest i sedam, dok je onih pisanih ćirilicom petnaest. Sadržaj se nalazi na početku, podjeljen je na

četiri osnovne sadržajne jedinice. Učenici na početku udžbenika proširuju svoje znanje iz prethodnog razreda o usmenoj / narodnoj književnosti, interpretiraju po jedan primjer balade, romanse, sevdalinke i romske pjesme. Romska pjesma je ujedno jedini zastupljeni tekst koji se odnosi na književnost nacionalnih manjina. Nakon toga slijedi pisana/umjetnička književnost, iz sadržaja je jasno vidljivo na koju književnu vrstu se odnose nastavne jedinice, što učenicima olakšava okolnost upotrebe udžbenika. Posljednji dio udžbenika, kao i u prethodnom, odnosi se na medijsku kulturu i lektirni sadržaj. Zadnja stranica sadrži indeks pojmova te osnovne informacije o autoricama udžbenika.

Na prvi pregled uočila sam da su stranice udžbenika jednostavne, bez motiva koji bi privukli učeničku pažnju i da su prenatrpane tekstem, što ga čini nepreglednim. Glavni naslovi su jasno obilježeni i vidljivi. Ispod svakog od njih, autorice su navele motivacijski kutak koristeći razne tehnike rada, što nastavnici mogu iskoristiti kao uvodni dio časa za nastavnu jedinicu.

Slika 5. Prikaz nastavne jedinice

Pored motivacije i glavnog teksta, na marginama se nalaze i manje poznate riječi, likovno-grafička uređenost, interpretacija, novi književni pojmovi, kreativni rad i o piscu/o putopiscu.

Slika 6. Primjeri motiva zastupljenih u udžbeniku

Likovno-grafička uređenost je zastupljena u velikoj mjeri, motivi uglavnom prate tekst nastavne jedinice, a česta je prisutnost neodređenosti motiva (vidi prethodnu sliku) koji sam u narednoj tabeli svrstala pod ostalo.

Motiv	Broj	Procenat
djeca	10	20%
žena	8	16%
muškarci	10	20%
životinje	6	12%
priroda	1	2%
ostalo	15	30%
Ukupno:	50	100%

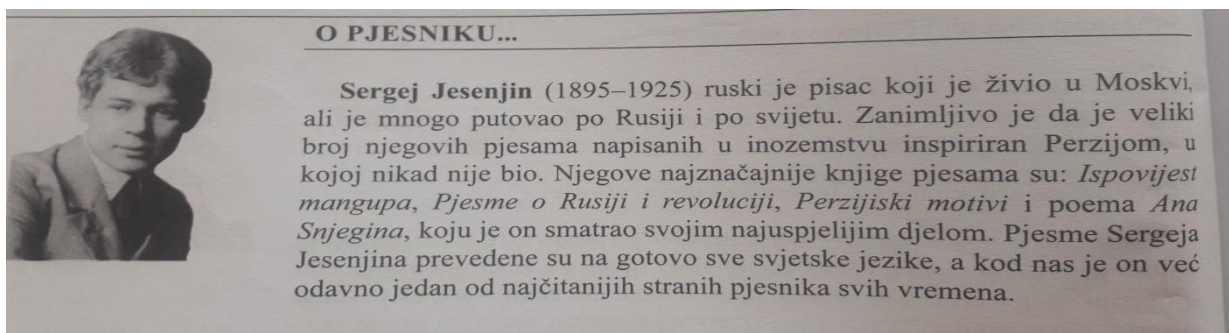
5.1 Glavne teme tekstova

Udžbenik 7 ukupno sadrži četrdeset i četiri nastavne jedinice, od toga četrdeset i jedna se odnosi na književnosti, a tri su iz područja medijske kulture. Književne tekstove uglavnom potpisuju pisci, dok su samo tri teksta koje potpisuju književnice Ana Frank, Desanka Maksumović i Branka Primorac. Zastupljenost književnih rodova vidljiva je u tabelarnom prikazu:

Književni rod	Broj	Postotak
lirski	20	49%
epski	19	46%
dramski	2	5%
Ukupno:	41	100%

Učenici u sedmom razredu po zastupljenosti književnih rodova najviše obrađuju lirski, proširuju znanje i upoznaju se sa novim lirskim vrstama, ponavljaju i proširuju znanje o novim stilskim figurama koje se nalaze u stihovima lirskih pjesama. Epski književni rod, pored romana i pripovijedaka, sadrži i nove vrste s kojima se učenici u prethodnim razredima nisu susretali.

Uz biografiju pisaca nalazi se i njegova slika, čiji lik kod nekih nije prepoznatljiv, kao i u prethodnom udžbeniku navedena je u posljednjem dijelu nastavne jedinice. Autorice ističu nacionalnu predodređenost, kod nekih književnika navodi da je i bosanskohercegovački i hrvatski pisac. Ovaj podatak se uglavom smatra nedostatkom u udžbeniku, a o tome je pored ostalog u svom istraživanju pisao prof. N. Veličković.

Slika 7. Izgled biografije

Tekstualni sadržaj u čitankama svih razreda raspoređen je na isti način. Na prvim stranicama se nalazi usmena književnost, a kratkim osvrtom o načinu nastanka, podjeli na tri književna roda i lirsko-epske prijelazne vrste, učenici uz primjere nastavnih jedinica koje su date usvajaju nove pojmove. Autorice su za svaku prijelaznu vrstu dale primjer književnog teksta, a interpretacija koja slijedi usmjerava učenike na razumijevanje teksta, samostalno analiziranje i donošenje vlastitih zaključaka. Interpretacija slijedi nakon svih nastavnih jedinica:

- *Šta je tema ovog romana? Na šta nam pisac želi skreniti pažnju? Šta je ideja romana? Prokomentiraj naslov romana?*
- *Koje vrijednosti djetinjstva pjesnik ističe?*
- *Kada je pisac pronašao sugovornika s kojim je mogao „istinski razgovarati“? Gdje se to dogodilo? Šta je zbližilo pripovijedača s Malim Princom? A šta je zbližilo Malog Princa i lisicu?*

Neka od pitanja su koncipirana na način da se uz pitanje protežu i ponuđeni odgovori i objašnjenja, a od učenika se očekuje da te karakteristike prepoznaju unutar književnog djela. Na ovaj način učenici povezuju književnoumjetnički i književnoteorijski sloj.

- *Šta u pjesmi predstavlja majka: (odaberi između pojedinih odgovora)*

brižnost;

ljubav;

utjehu;

dobrotu;

ravnodušnost;

mudrost;

sebičnost?

Objasnite zašto tako mislite?

- *Šta je Nazu moglo više povrijediti:*
- *Nezirovo odbijanje ili*
- *Način na koji ju je ponizio?*

Kako Mika pokušava opravdati svoje pijanstvo? Pronađite odgovore u sljedećem odlomku: „Ali kao što obično u takvim zgodama, pored sve zamračene svijesti u njemu se i sinoć stao

javljati ponos i svijest o pravu gospodara koji je tu glava svemu pa se smije da radi šta hoće:“

Shematski prikaz udžbenika jedinstven je za sve nastavane jedinice, naslov nastavne jedinice, motivacija, interpretacija, novi književni pojmovi, kreativni rad i biografija pisca.

Poslije interpretacije slijedi sadržaj o novim književnim pojmovima. Definicije su jasne, koncizne i prilagođene uzrastu učenika sedmog razreda.

- *Ironija je stilska figura kod koje se riječima daje suprotan smisao od onog koje one imaju u svom osnovnom značenju. Ironija služi piscu da na humorističan način izrazi svoj kreativni stav često prema određenim pojavama. U ironiji se govori nešto pozitivno, a misli na nešto negativno.*
- *Fantastična priča (pripovijest) temelji se na čudesnim i nestvarnim događajima i isto tako čudesnim i nestvarnim likovima.*

Kreativni rad u udžbeniku slijedi nakon usvajanja informacija o novim književnim pojmovima. Najčešće je koncipiran na grupni rad ili rad u paru, te na samostalno istraživanje. Učenici svoju kreativnost mogu iskazati na raznovrsne načine, prisutna je koleracija sa drugim školskim predmetima geografijom, historijom, likovnom i muzičkom kulturom. Pored književnoumjetničkog i teorijskog sloja uočava se i lingvistički sloj.

- *Uzmite kartu Evrope, pronađite granice Norveške, pronađite Oslo. Koje boje preovladavaju na karti Norveške? Šta to znači?*
- *Prisjetite se: koje su glasovne promjene izvršene u ovim riječima: snijezi, majčin, cvijeće?*
- *Naučite pjevati ovu sevdalinku!*

Čarolija pokreta zvuka, riječi i slike učenicima pruža informacije o pozorištu/kazalištu/teatru, filmu i stripu. Nakon motivacionog dijela, slijede osnovne definicije o navedenim nastavnim jedinicama. Sadržajno je zastupljeno mnogo slikovnih ilustracija. Zadaci su koncipirani na način ponavljanja teorijskog dijela ili povezivanjem s književnim djelom.

- *Na osnovu prikazane slike, uočite plan snimanja (krupni, srednji ili opći)?*
- *Pogledajte knjigu, a zatim pogledajte i film „Kraljivić i prosjak“. Zapažajte sličnosti i razlike.*

Lektirni kutak sadrži biografiju pisca i kratki odlomak iz književnog djela.

6. Zdravka Zekić, Čitanka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole, Bosanska riječ / Dječija riječ, Sarajevo 2011.

Opis: udžbenik sadrži sto četrdeset tri stranice. Odobren je od Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke 2011. Korice su zanimljivog i lijepog izgleda. Pismo je latinica 80% i ćirilica 20%. Mala zastupljenost ćiriličnog pisma učenicima ne daje mogućnost konstantne upotrebe, stoga su česta negodovanja kada ih na stranici udžbenika dočeka pismo ćirilica. Listajući udžbenik koji sam posudila od učenika, naišla sam na dio teksta gdje učenik vrši transliteraciju iz ćirilice na latinično pismo. Sadržaj se nalazi na kraju, pisan crnom bojom, bez posebnog isticanja podjeljen na cjeline: *predgovor, narodnu književnost (lirska narodna pjesma, epsko-lirska narodna pjesma), umjetničku književnost (pripovijetke, roman, putopis), lirsko književno djelo I i II dio, lektira, medijska kultura, pojmovnik, abecedni popis pisaca i literatura.*

Autorica u uvodnom dijelu učenicima želi dobrodošlicu u osmi razred. Ukratko daje vodič u sadržaj nastavnih jedinica sa kojima će se upoznati u toku školske godine.

Shema organizacije korištena u udžbeniku polazi od teorijskog aspekta kojem književno djelo pripada, date su glavne teze koje učenicima koriste za lakšu organizaciju i usvajanje novih pojmova.

NARODNA KNJIŽEVNOST

Lirska narodna književnost

motivi

lirske slike

muzički elementi stiha

stilska obilježja lirske narodne pjesme

osnovno osjećanje

metafora

romana alegorija

UMJETNIČKA KNJIŽEVNOST

Roman

roman kao književna vrsta

vrste romana

roman odrastanja

pikarski roman

karakterizacija glavnih likova

odnos narativnih i ostalih dijelova

opis u pripovijedanju: statični i

dinamični

Pored glavnog teksta na marginama se nalazi *biografija pisca uz fotografiju, interpretacija teksta, naučimo nešto novo, zaključimo, zapamtite, podsjetite se, jeste li znali, objasnite, obogatite rječnik, izražavanje i stvaranje.*

Podaci o piscu sadrže samo najosnovnije informacije, godinu rođenja i smrti, najznačajnije djelo i osobinu po kojoj je poznat, a ističe se i nacionalna pripadnost.

- *Mirko Kovač... smatra se crnogorskim, hrvatskim, srpskim i bosanskohercegovačkim književnikom.*
- *Branko Ćopić... jedan od najomiljenijih pisaca za djecu.*
- *Slavko Kolar... pomoću likova prikazuje socijalne i ekonomske odnose.*

Pitanja koja se nalaze u interpretaciji temelje se na psihološko-spoznajnoj komponenti i pokreću učeničko zapažanje, kritičku refleksiju, asocijacije i problemsko pitanje.

- *Pažljivo pročitajte odlomak pripovijetke. Razmislite o glavnom liku.*
- *Utvrđite: - kada nastaje zaplet radnje; - iz čega se javlja; - zbog čega nastaje; - koje su njegove posljedice; - kako se radnja završava.*
- *Šta iz teksta saznajemo o Marku Labudanu? Kako ga je pripovijedač opisao? Izvedite zaključak služeći se navodima iz teksta: - vanjski izgled; - moralna karakterizacija; - psihološka karakterizacija.*
- *Zašto u pjesmi nema interpunkcijskih znakova?*

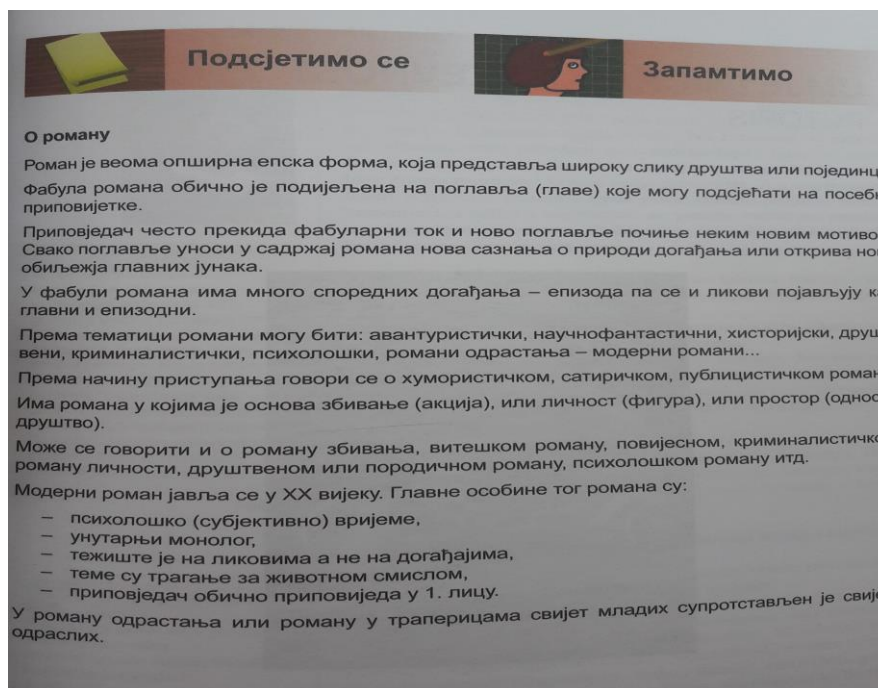
Domena *Naučimo nešto novo*, pored teorijskih informacija koje su povezane sa interpretacijom i zaključcima učenika, sadrži i dodatna pitanja. Slična je domeni *Izražavanje i stvaranje*, u kojoj učenici na osnovu pitanja donose samostalne zaključke, pišu i stvaraju svoje priče, pjesme, raspravljaju, dramatizuju, glume, pjevaju. Pitanja su često vezana za lična iskustva učenika.

- *Jeste li se vi nekada zastidjeli svojih suza? Iskažite to usmeno i pismeno.*
- *Koje snove u budućnosti sanjate?*
- *Pokušajte se poistovijetiti sa glavnim junakom romana, ugledajući se na njegov način izražavanja. Opišite svoj pogled na svijet i društvo u kojem živite, a posebno svijet odraslih. Povedite o tome raspravu.*

U velikom broju slučajeva interpretacija književnih tekstova se povezuje i sa drugim predmetima poput muzičkog i likovnog obrazovanja, također su označene i internetske

stranice pomoću kojih učenici dolaze do interesatnih tema i priloga iz navedenih predmeta te na taj način proširuju svoje znanje.

Domene *Zapamtimo*, *Podsjetimo se*, *Zaključimo* kao i navedena *Naučimo nešto novo* sadrže definicije o teoriji književnosti. Prve dvije se nalaze na kraju poglavlja i služe kao sinteza onoga što je na početku u tezama najavljeno i što se u obradi nastavne jedinice spominjalo, a što učenici trebaju da zapamte. Definicije se nalaze uz margine glavnog teksta, opširno navedene, ali prilagođene uzrastu učenika osmog razreda.

Slika 8. Teorijski prikaz

Udžbenik obiluje likovno-grafičkom ilustracijom i to u formi fotografija. Motivi koji su korišteni prate književnoumjetnički tekst, ali ima i onih koji nemaju nikakvu poveznicu sa tekstom. Za motiv ilustracije uz narodnu lirsku pjesmu *Majka Fata kroz tri gore više* nalazi se slika pustinje, što učenici nikako ne mogu povezati sa tekstom pjesme. Takvih je motiva mnogo.

U tabeli koja slijedi najviše je motiva koji su neodređeni i koje sam svrstala pod ostalo, a zatim motiva koji se odnose na prirodu. Možemo zaključiti da će učenici u osmom razredu pored ostalog, najviše razvijati ljubav prema prirodi, a na to nas upućuju i naslovi *Zimska idila*, *Bašta sljezove boje*, *Otok plavih dupina*, *Oblak i dr.*

Motivi	Broj	Postotak
muškarc	10	15%
žena	5	8%
životinje	2	3%
priroda	20	30%
predmeti	8	12%
ostalo	21	32%
Ukupno:	66	100%

6.1 Glavne teme u tekstovima

Poglavlja obrađuju epsku, lirsku, dramsku i medijsku cjelinu, a dominantne teme u tekstovima najviše se odnose na prirodne motive, česte su teme društvenih zbivanja i porodičnog života, nesretnih ljubavi.

Teme	Broj tekstova	Postotak
porodični život	4	9%
dječiji svijet	4	9%
ljubav	5	11%
priroda/životinje	19	42%
ratna	3	6%
društvena	10	23%
Ukupno:	45	100%

Navedene teme njeguju vrijednosti ljubavi, prijateljstva, pravde, važnost roditeljstva i porodice, saosjećajnosti prema drugima, rodoljublja i dr. Učenicima u mladoj dobi književni tekstovi služe kao sredstvo samospoznaje i spoznaje svega što ga okružuje, sredstvom govorenja, slušanja, čitanja kritičkog razmišljanja bogate jezičko izražavanje, razvijaju maštu, njeguju estetska mjerila vrednovanja književnosti kao izvora znanja, ljubavi prema čitanju, dolaze do spoznaje da književni tekstovi izražavaju općeljudske poruke i ideje.

6.2 Glavni likovi u tekstovima

Muški likovi (muškarci, stranci, dječaci) pojavljuju se u dvadeset i dva teksta (29%), ženski likovi (žene, djevojčice) u dvanaest tekstova (16%), dok su životinje u ulozi glavih likova prisutne u šest tekstova (8%), a neodređenih likova, onih koji se javljaju kao vrsta deskriptivne pjesme trideset i pet (47%), uglavnom su to tekstovi koji pripadaju lirskom književnom rodu.

Likovi	Broj	Postotak
muški	22	29%
ženski	12	16%
ostalo	35	47%
životinje	6	8%
Ukupono:	75	100%

Medijska kultura odnosi se na filmsku umjetnost, radio, televiziju, kompjuter, internet. Učenicima je za primjer data radiodrama *Marijana u ružu vjetrova*, a pored toga upoznaju se sa razvojem navedenih tehnologija od trenutka postanka do sada. Definicije koje su zastupljene u udžbeniku odlične su smijernice i uputa da u okviru razreda snime film.

Posljednji sadržajni dio udžbenika prezentira *Pojmovnik*, učenicima su abecednim redom na jednom mjestu date sve definicije koje su prilikom obrade nastavnih jedinica upoznawali, a kojih se uvijek na ovaj način mogu podsjetiti.

U udžbeniku su abecednim popisom navedeni svi autori tekstova, trideset i osam potpisuju autori, a samo pet tekstova potpisuju autorice Vesna Parun, Dara Sekulić, Isidora Sekulić, Zlata Kolarić, Sunčana Škrinjarić.

7. Azra Verlašević, Vesna Alić, Čitanka za deveti razred devetogodišnje osnovne škole, Vrijeme Zenica / NAM Tuzla

Opis: udžbenik sadrži sto šezdest osam stranica. Odobren je od Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke 2012. Ilustracija na koricama prikazuje broj devet unutar čijih granica se nalaze slike autora. Na početku se nalazi pismo autorica sa prezentacijom programskog sadržaja koji ih očekuje u udžbeniku. Sadržaj se nalazi na početku, sačinjen je od četiri cjeline od kojih je svaka istaknuta određenom bojom. Pravu cjelinu čini usmena/narodna književnost, drugu pisana/umjetnička književnost, treća sadrži lektirni kutak, a četvrta se odnosi na medijsku kulturu.

U okviru ovih cjelina razvrstani su programski sadržaji koji su birani pažljivim metodama i koji su usklađeni posebnim postupcima u obradi nastavnih jedinica. U obradi svake udžbeničke jedinice nalazi se osam etapa:

- ✓ Motivacijski kutak
- ✓ Književni tekst
- ✓ Nepoznate riječi iz teksta
- ✓ Tumačenje teksta
- ✓ Iz riznice značenja
- ✓ Kreativni rad
- ✓ Književni pojmovi
- ✓ O književniku/književnici

Motivacijski kutak sadrži različite metode koje za cilj imaju probuditi učeničku radoznalost, nagovijestiti sadržaj nastavne jedinice, te poticati na kreativnost i razmišljanje i odličan su uvod u nastavnu jedinicu.

- *U paukovu mrežu upiši asocijacije na riječ „domovina“. Objasni njihovo značenje? Šta čovjek može uraditi za svoju domovinu? Kako se voli, a kako se brani domovina? Šta tebi znači domovina? Koje još značenje u sebi krije ova riječ? (str.34.)*

- *Kojim bi bojama opisao/opisala svoj grad? Šta u tom opisu određuje njegovu boju (priroda, građevine, klimatski uslovi, ljubav...)*
- *Budi pravi majstor u pretvaranju. „Stavi“ na lice masku duboke tuge ili ushićene radosti i odglumi pantomimom situaciju iz koje su proizašle. Pokušaj ih prepoznati na licima drugih?*

Književni tekst je obilježen i posebno istaknut, iznad svakog teksta stoji naziv kojoj vrsti pripada. Na taj način učenici lakše pristupaju interpretaciji i razumijevanju teksta, jer su to pojmovi sa kojima su se susretali u prethodnim razredima.

- *Misaona/refleksivna pjesma - Kolajna V*
- *Historijska drama – Veliki vezir*
- *Komedija – Ožalošćena porodica*

Nepoznate riječi iz teksta su neizostavni alat u razumijevanju značenja teksta. Uglavnom su smještene na margini stranice uz glavni tekst, olakšavajući učenicima razumijevanje teksta.

Slika 9. Prikaz organizacije cjelina

Rubrika *Iz riznice znanja* namijenjena je riječima koje učenicima služe za bogatiji i precizniji pristup izražavanja. Osnovna zamisao je poticanje učenika za njihovo korištenje u vlastitom govoru. Tumačenje teksta predstavlja etapu u kojoj učenici tragaju za smislom i mogućim

značenjima književnog teksta čiji će odgovori ponuditi širu lepezu odgovora, na taj način će svoj jezik i razmišljanje voditi što bogatijem razumijevanju i tumačenju književnosti, te prezentirati vlastiti doživljaj teksta uz pomoć ponuđenih interpretacijskih alata. Pitanja su koncipirana na način da se učenik potakne da o svakom književnom djelu razmišlja kao o tekstu iz kojeg su moguće brojne interpretacije poštujući razliku među čitaocima.

- *Može li ljepota darovati moć onome ko ljepotu posjeduje? Obrazloži svoj stav?*
- *Kojim su vrijednostima odani pjesnici? Kako pjesnik „prelazi sav u zvijezde“?*
- *Riječi putuju kroz vrijeme, neke nas napuštaju, a neke se dugo zadržavaju u jeziku, neke čuvaju svoja značenja, a neke primaju nova. Koliko značenja riječ može „primiti u sebe“, a koja su nama važna? Šta o tome saznaješ iz prve strofe pjesme?*
- *Šta bi bila osnovna misao ovog odlomka i cijele novele? Odluči se za neki/neke odgovore:*
  - *osuda austrougarskih generala*
  - *osuda ljudske gluposti*
  - *osuda rata i njegov besmisao*
  - *osuda ubijanja i protest protiv rata*

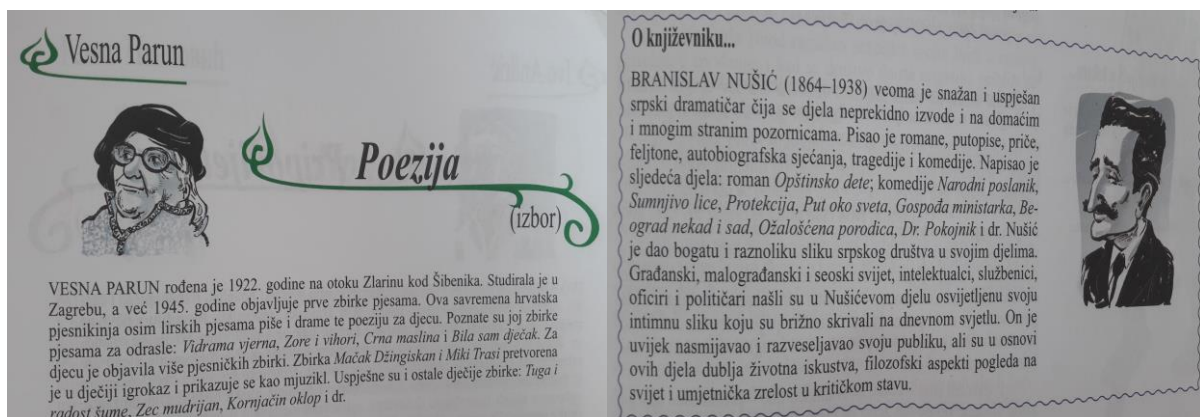
Etapa *Kreativni rad* pruža mogućnost za samostalno istraživanje, traganje za vlastitim mogućnostima i spoznaju novih, učenici se motivišu za uvježbavanje, primjenu i provjeru stečenih znanja i vještina, te upućivanjem na druge izvore znanja o nastavnoj cjelini koja se obrađuje. Često su pitanja u koleraciji sa definicijama iz jezika i drugim predmetima.

- *Svaka sefardska romansa ima svoju melodiju kojom se pjeva, Komponiraj neku svoju melodiju za ovu posebno nježnu ljubavnu temu punu čeznje i razdraganog doživljaja ljubavi.*
- *Napiši pjesmu ili sastav o temi: „Niko ne voli svoju domovinu što je velika, nego što je njegova“*
- *Poslušaj audiozapis pjesme Zapis o zemlji Maka Dizdara i izvedbi Enesa Kiševića na internetskoj adresi: <http://www.youtube.com/watch?v=Peixgx5bFrL?>*
- *Budi slikar ! Pjesnik je riječima udahnuo život, obogatio ih značenjem vođen svojim osjećanjima i maštom. Poigraj se vlastitom kreativnošću i podari pjesmi sliku obogaćenu vlastitim viđenjem i doživljajem pjesme.*
- *Kojoj nas životnoj mudrosti uče stihovi s početka ovog odlomka: „Tužio sam se da nema obuće. Ali, prolazeći ispred džamije, ja vidjeh čovjeka koji nema nogu.“*

- *Spremite Ožalošćenu porodicu na dramskoj sekciji ili u vašem odjeljenju. Naročito pažnju obratite na didaskalije u drami jer će vam sigurno pomoći da što vjernije odigrate svoju ulogu.*

Prethodne dvije rubrike zapravo su uvod u *Književne pojmove*. Alat koji se nalazi u prepoznatljivom okviru na margini stranice, a čiji je osnovni cilj podsjetiti učenika na već usvojena znanja ili pak pružiti neka nova temeljna znanja iz oblasti teorije književnosti, a koja su nepohodna za razumijevanje i doživljavanje književnog teksta. Definicije su sažete, koncizne i vrlo često oprimjerene.

Posljedna cjelina se odnosi na biografiju književnika/književnica. Nosi posvetu ljudima i njihovom životnom djelovanju. Uz osnovne informacije o životu književnika/književnica, nalazi se i slikovna ilustracija njihovih likova.

Slika 10. Biografije pisaca

Udžbenik se ističe kreativnošću i zanimljivim popratnim sadržajem poput slika, ilustracija, zanimljivosti. Takva preglednost stranica bitan je čimbenik u grafičkom oblikovanju čitanki za osnovnoškolsko obrazovanje jer prezentirani sadržaj mora biti zanimljiv i pregledan zbog lakšeg pronalaženja i usvajanja novih znanja. Sve navedno odlika je udžbenika čitanka za deveti razred.

Motivi koji prate likovno-grafičku uređenost najčešće su dati crtežima, dok je onih koji su predstavljeni u slikama tek dvanaest.

Od ukupnog broja likovno-grafičkih ilustracija najveći broj prezentira motive muškaraca (muškarci, mladići i stariji) 41%, u nešto manjoj količini su zastupljeni likovi žena (djevojaka, majki) 22%, nakon njih po zastupljenosti dolaze motivi djece kako u grupi tako i pojedinačno

12%, a motivi životinja se pojavljuju na devet mjesta uz tekst (10%), priroda na četiri mjesta, a motivi svrstani pod ostalo, također se javljaju na devet mjesta (10%).

Motivi	Broj	Postotak
djeca	11	12%
žene	20	22%
muškarci	36	41%
životinje	9	10%
priroda	4	5%
ostalo	9	10%
Ukupno:	89	100%

7.1 Glavne teme tekstova

Udžbenik čitanka sadrži trideset i šest nastavnih jedinica od kojih se šest odnosi na sadržaj medijske kulture. Lektirni sadržaj zadrži dvanaest prijedloga, tri poezije, pet pripovijedaka, dva romana i dvije drame. Književni rodovi su zastupljeni na način da je lirski rod najzastupljeniji 49%, epski književni rod čini četrnaest nastavnih jedinica što je 42%, a dramski rod čine tri teksta tj. 9%,

Književni rod	Broj	Postotak
lirski	16	49%
epski	14	42%
dramski	3	9%
Ukupno:	33	100%

Nastavne jedinice su pisane pismom latinicom i ćirilicom u omjeru četrdeset i jedan naspram deset. Kako književnost ima za cilj da kod učenika razvije ljubav prema čitanju i razumijevanju teksta, autorice su pažljivo birale tekstove koji su primjereni za dob učenika devetih razreda, a ciljevi nastavnih jedinica usklađeni Nastavnim planom i programom. U nižim razredima tekstovi koji se nalaze u čitankama imaju kraću formu i uglavnom se prenose u cjelini, a za više razrede književni odlomci zastupljeni su u većoj mjeri. Naime, riječ je o primjerima književnih odlomaka na osnovu kojih učenici dobijaju saznanje o teorijskim aspektima romana kao književne vrste. Pored osnovnih informacija i pristupa analizi romana kao književne vrste koje su usvojili u prethodnim razredima, učenici usvajaju i nove termine i nove vrste romana poput autobiografskog i lirskog. U devetom razredu se upoznaju sa pisanjem i formom eseja, što je uvod za esejske osvrte koji ih očekuje u srednjoj školi.

Teme u udžbeniku najviše se tiču društvenih odnosa, ratne tematike te raznih ljubavnih odnosa, a brojčanim prikazom po zastupljenosti u tekstovima vidljive su u narednoj tabeli.

Teme u tekstovima	Broj	Postotak
ljubavna	7	21%
ratna	10	30%
društvena	16	49%
Ukupno:	33	100%

7.2 Glavni likovi

Glavni likovi u tekstovima su muški (muškarci, mladići i stariji) koje životni put dovodi u razne situacije, žene likovi zastupljene su tek u sedam tekstova, a prikazane kao mlade zaljubljene djevojke. U tabeli koja slijedi, pod stavkom ostalo uvršteni su likovi koji nisu posebno istaknuti u tabeli, najčešće opjevani u lirskim pjesmama kada se pjeva o životu, o značenju riječi, o domu i drugim temama.

Likovi	Broj	Postotak
muški	18	51%
ženski	7	20%
životinje	1	3%
ostalo	9	26%
Ukupno:	35	100%

Analizom navedenih udžbenika primjećuje se različitost tema zastupljenih u nastavnim jednicama po razredima. Pored toga što književnost učenicima omogućuje razumijevanje važnosti i potrebe za čitanjem, oni zapravo čitanjem različitih tekstova bogate vlastito iskustvo i u njima upoznaju i prihvataju svoju kulturnu tradiciju kao dio ličnog i nacionalnog identiteta, ali s druge strane uočavaju, poštuju i prihvataju preovladavanje druge kulture i književnost drugih naroda.

Domena *Medijske kulture* obrađuje pojmove filma, njegov razvoj i bitna svojstva filma, kao i sinopsis snimanja, scenarij, knjigu snimanja, dokumentarni film i montažu. Uz navedene cjeline na marginama se nalazi *Kreativni rad* koje učenike potiče na samostalan rad i istraživanje. Pitanja su često u suodnosu sa obrađenim književnim djelima iz udžbenika.

- *Osmisli i nacrtaj scenografiju za odlomak iz novele Gimpel luda, B. Singera*
- *Napiši sinopsis, a potom scenarij prema odlomku iz pripovijetke Mrak na svijetlim stranama I.G. Kovačića*
- *Organizirajte radionicu dokumentarnog filma. Pronađite neku zanimljivu priču, napišite za nju sinopsis i snimite svoj prvi dokumentarac.*

Udžbenik je pregledan i jednostavan za upotrebu, a na samom kraju se nalazi *Rječnik književnih termina* koji su podsjetnik učenicima na usvojene definicije.

8. Zdenko Lešić, Čitanka 1 za prvi razred gimnazije, Sarajevo Publishing 2005. Sarajevo

Opis: Udžbenik je odobrilo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke 2003. Sadrži dvjesto dvadeset jednu stranicu, tekstovi su pisani pismom latinicom. Sadržaj se nalazi na kraju udžbenika. Sadržajna strana sastoji se naslova, uvoda u odlomak, književnog odlomka, pitanja za interpretaciju, sinteze, interpretacije i biografskih podataka književnika. U prvom dijelu čitanke tekstovi se odnose za uvod u književnost kao umjetnost i uvod u izučavanje književnosti, a ostalo su tekstovi iz antičke književnosti, svetih knjiga, srednjeg vijeka i usmene književnosti.

Zastupljenost likovno-grafičkih ilustracija prikazuje upečatljive slike i fotografije: ašikovanje, mazaik, lapidarne zapise, spomenike. Pored navedenih motiva najzastupljeniji su oni na kojima su prikazani muškarci i žene. Likovi žena su predstavljeni kao ljepotice, muze, božice, proročice, dok su s druge strane muškarci prikazani kao ratnici, bogovi, naučnici, mučenici, filozofi, sveti. Ženski likovi se javljaju na sedam likovno-grafičkih ilustracija, muškarci na pedeset pet, a na dvanaest slika/fotografija pojavljuju se zajedno u grupama. Pod ostalo se ubrajaju građevine, karte, filmski plakati.

Motivi	Broj	Postotak
žene	7	6%
muškarci	55	45%
zajedničke slike/fotografije	12	10%
ostalo	47	39%
Ukupno:	121	100%

Tekstovi u udžbeniku su raznoliki, a dominantni glavni likovi su muškarci.

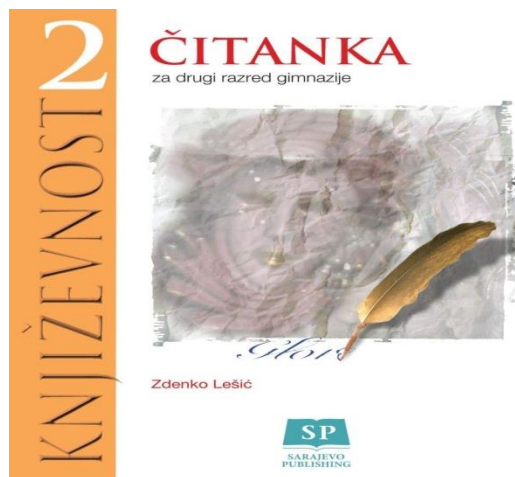
Likovi	Broj	Postotak
muškarci	126	72%
žene	43	25%
djeca	5	3%
Ukupno:	174	100%

Čitanka sadrži mnoštvo fotografija, naročito arhitekture i skulptura, te slika koje se odnose na određeno razdoblje, s ciljem da se učenicima približe razdoblje i time olakša razumijevanje tekstova. Tako se može pronaći skulptura Homera, fotografije i opisi muza koje su tada bile značajne što učenicima može biti zanimljivo i služiti kao motivacija za čitanje teksta tog razdoblja.

Srednjoškolske čitanke-udžbenici sadrže izbor književno-umjetničkih tekstova koji su popraćeni književnoteorijskim i književnopovijesnim prikazima (Rosandić, 2005; 161). U čitankama za srednju školu ostvarena je korelacija sa drugim umjetnostima. Pažljivim odabirom likovnih priloga ostvaruje se jedan od temeljnih ciljeva nastavnog procesa, ostvarivanje cjelovite slike svijeta, razumijevanje pojava i procesa u međusobnoj povezanosti i isprepletenosti.

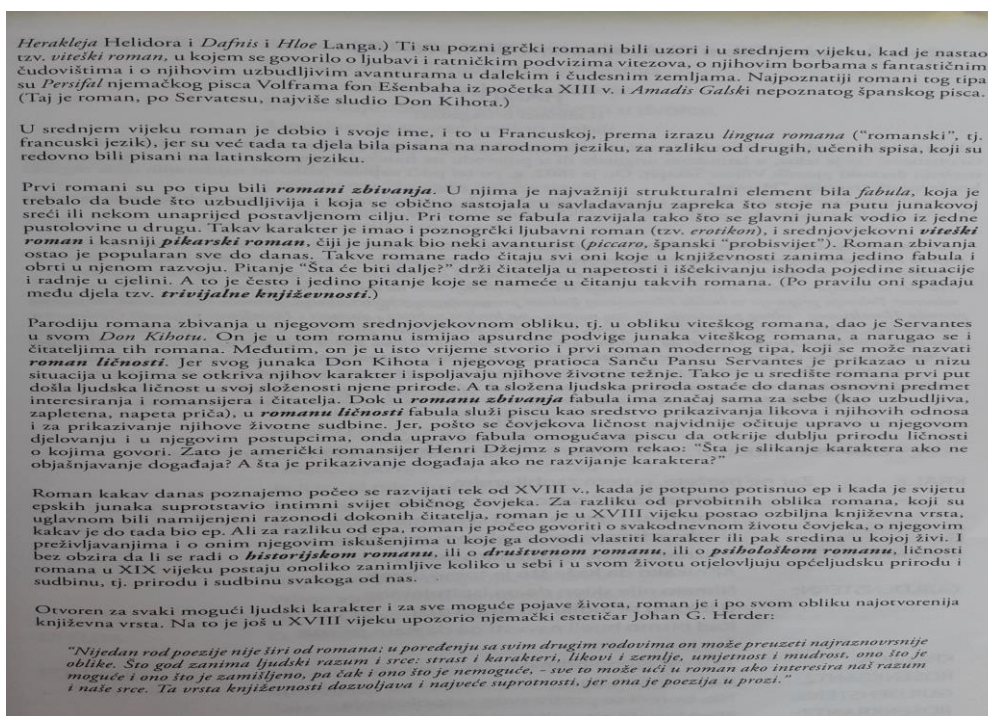
9. Zdenko Lešić, Čitanka 2 za drugi razred gimnazije, Sarajevo Publishing 2005. Sarajevo

Opis: udžbenik sadrži dvjesto dvadeset osam stranica. Namijenjen je za učenike drugog razreda gimnazije. Udžbenik je odobrilo Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke 2003. godine. Tekstovi su pisani pismom latinicom.

Slika 11. Naslovna strana

Organizacijska struktura je određena planom i programom koji hronološki prati razvoj književnosti. Na prvi pogled stranice udžbenika su popunjene od vrha do dna, a margine sadržavaju mnogo informacija, popise pojmova, dodatnih informacija, likovno-grafičku prezentiranost. Zbog svega toga one bitne informacije koje učenik treba naučiti, ostaju skrivene na stranici i teško vidljive.

Slika 12. Izgled teorijskog dijela

Sadržajna organizacija udžbenika Čitanka za drugi razred sastoji se od naslova, uvoda u odlomak, književnog odlomka, pitanja za interpretaciju, istaknuti i definirani najbitniji pojmovi. Sadržaj se nalazi na kraju udžbenika sa vidno obilježenim poglavljima koja su propisana Nastavnim planom i programom:

- ✓ Rađanje novovijekovne književnosti
- ✓ Humanizam i hrvatska književnost na latinskom jeziku
- ✓ Renesansa
- ✓ Renesansa u hrvatskoj književnosti
- ✓ Evropska književnost XVII i XVIII stoljeća
- ✓ Prosvjetiteljstvo u južnoslavenskim zemljama
- ✓ Književnost naroda Bosne i Hercegovine XVII i XVIII vijeku
- ✓ Romantizam

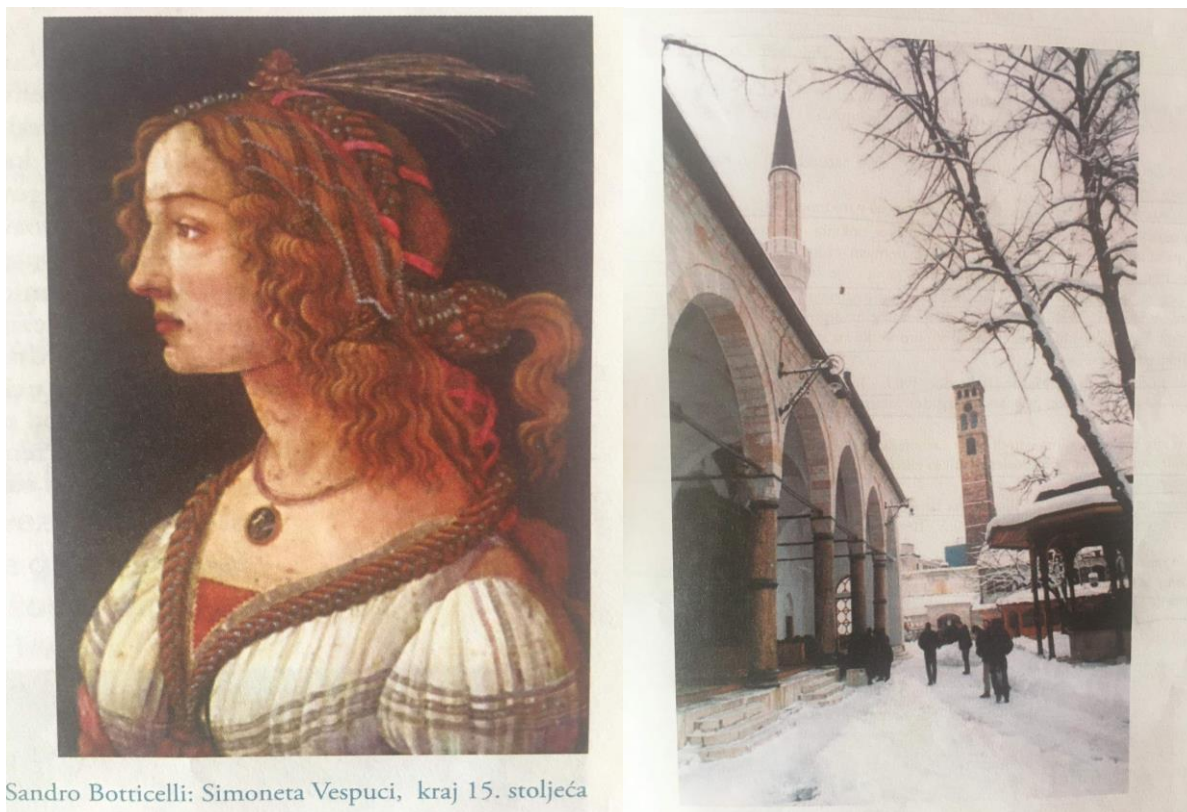
Pored osnovnih teorijskih informacija navedenih poglavlja, udžbenik se sastoji i od književnih tekstova koji pripadaju određenom književnom periodu kao i neizostavne biografije pisca.

Likovno-grafička uređenost je prisutna i prati tematiku nastavnih jedinica, a motivi su prikazani u obliku slika i fotografija.

Motivi	Broj	Postotak
žene	6	4%
muškarci	49	34%
ostalo	90	62%
Ukupno:	145	100%

Pod ostalo se podrazumijevaju fotografije/slike rukopisa, građevina i slično. Slike u kojima su zajedno prikazani muškarci i žene je dvadeset, a većinom su reprodukcije poznatih slikara iz epohe koja se obrađuje ili pozorišni i filmski plakati.

Analizirajući tekstove čitanke uočava se da ne postoje autorice književnih tekstova iz navedenih književnih epoha.

Sandro Botticelli: Simoneta Vespucci, kraj 15. stoljeća

Slika 13. Motivi slika/fotografija

Odnos muških i ženskih glavnih likova u tekstovima je zadovoljavajući, što je vidljivo iz naredne tabele:

Književna epoha	Žene	Muškarci
humanizam	21	17
renesansa	5	10
reformacija i protureformacija	0	0
manirizam i barok	1	4
klasicizam	5	13
Ukupno:	32	44

10. METODE RADA U NASTAVI KNJIŽEVNOSTI

Nastavna metoda predstavlja sistem naizmjeničnih postupaka kojim se organizira spoznaja i praktična aktivnost učenika prilikom usvajanja sadržaja obrazovanja (Rosandić, 265.)

Metode rada u nastavi književnosti su posebne, a svoje sposobnosti izvode iz predmeta spoznavanja (otkrivanja), iz odnosa predmeta i subjekta te ciljeva književnog odgoja i obrazovanja (Rosandić, 266). Porijeklo i nastanak nastavnih metoda Rosandić objašnjava na način da se u literarnoj komunikaciji očituju različite djelatnosti poput čitanja, pisanja, promatranja, govorenja, doživljavanja, zapažanja, uspoređivanja, razmišljanja, razvrstavanja i zaključivanja. S obzirom na veliki broj navedenih metoda i složenost strukture nastavnog časa, nastavnik/nastavnica mora, između ostalog, posjedovati široko znanje i kreativnost.

Nastavne metode predstavljaju osnovni način realizacije nastave u školama.

Metode rada i tumačenje interpretacije tekstova u osnovnim školama uglavnom se provode u doživljajnim okvirima, stoga je od bitne važnosti shvatiti na koji način učenici doživljavaju i interpretiraju književni tekst, pa tek tada metode rada odabrati njihovim mogućnostima. Učenička mašta nije mala i razvija se kroz sve razrede osnovne škole, ali treba imati na umu sposobnosti kojima učenici raspolažu s obzirom na njihov psihički razvoj, te uzeti u obzir zainteresiranost i pozornost učenika koja u velikoj mjeri ovisi o atmosferi razreda, a koja se zapravo temelji na spomenutim emocijama.

U prikladne nastavne metode u nastavi književnosti osnovnih razreda za interpretaciju književnih nastavnih jedinica poezije, drame i proze, navode se sljedeće:

- ✓ Usmeno izlaganja
- ✓ Upućivanje
- ✓ Pokazivanje
- ✓ Razgovor sa zapisivanjem
- ✓ Interpretativno čitanje
- ✓ Heuristički razgovor
- ✓ Pisanje
- ✓ Čitanje
- ✓ Pokazivanje
- ✓ Metoda stvaralačkog čitanja teksta

- ✓ Interpretativna metoda
- ✓ Metoda demonstracije
- ✓ Metoda pisanih radova učenika
- ✓ Grafičko obilježavanje pjesničkih slika
- ✓ Uspoređivanje
- ✓ Estetsko vrednovanje
- ✓ Analiza jezika
- ✓ Izdvajanje teksta

Od navedih metoda posebno se ističu metode čitanja, pisanja, interpretacije književnog teksta te metoda heurističkog razgovora. U analizi udžbenika koji su tema ovog rada, primjetni su sljedeći oblici rada:

- ✓ Grupni rad
- ✓ Rad u paru
- ✓ Pojedinačni rad
- ✓ Pisanje kao odgovor
- ✓ Razmisli, prokomentiraj
- ✓ Grozdovi, paukova mreža
- ✓ Dnevnik čitanja
- ✓ Oluja mozga
- ✓ Flip čart
- ✓ Nacrtaj ili napiši
- ✓ Dvostruki dnevnik

Analiza i tumačenje književnog djela potrebno je da se temelji kako na emotivnoj tako i na spoznajnoj komponenti, odnosno na spoznaji književnoteorijskih pojmova, stoga bi nastavane metode trebale biti prilagođene uzrastu učenika kako bi se ostvarili ciljevi nastave književnosti.

Navedene nastavne metode učenike potiču na kreativnost i stvaraju čvrst odnos između učenika i književnog teksta i može biti iznimno zanimljiva od mogućnosti da glume uloge likova, da iz različitih perspektiva razmišljaju o istom problemu, da iskazuju suosjećanje i da s njima dijele sudbinu života.

11. METODIČKI PRISTUP INTERPRETACIJE TEKSTOVA

11.1 Primjer metodičke intpretacije lirskog književnog roda

Nastavna jedinica: *Pjesma o keruši*, Sergej Jesenjin

Razred: 7

Struktura i tip časa: obrada

Artikulacija nastavnog časa

Uvod (2-3min): pomoću tehnike Predviđanja na osnovu ključnih pojmova koji su napisani na tabeli, kod učenika će biti probuđena znatiželja i podstaknuto aktivno čitanje i slušanje.

keruša

džak

psići

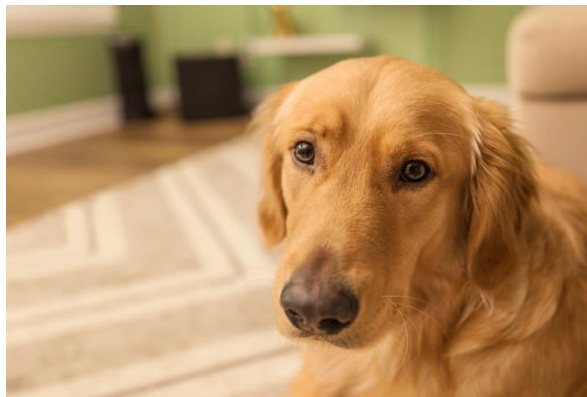
tmuri domaćin

Poslije motivacionog dijela časa i predviđanja učenika, slijedi najava nastavne jedinice – pjesma u kojoj se nalaze navedeni ključni pojmovi. Učenici se upućuju na broj stranice na kojoj se nalazi nastavna jedinica.

Glavni dio časa: (na PPT je prikazan prvi slajd)

Pjesma o keruši

Sergej Jesenjin

Slajd 1

2. slajd

Podaci o pjesniku:

Sergej A. Jesenjin, poznati ruski pjesnik, rođen 1895. u Konstantinovu kod Petrograda, a umro 1925. godine. Porijeklom sa sela, očuvao je neposredan odnos prema prirodi.

Pjesme su slikovite, pune ljubavi i nježnosti.

Najpoznatije pjesme: *Pjesma o Keruši*, *Pismo majci*, *Breza i dr.*

- Nastavnik izražajno čita pjesmu.
- Nakon čitanja pjesme učenici na osnovu prvog dojma trebaju nacrtati simbol (predmet, osobu, detalj iz prirode, dakle sve ono što mu se kao prva slika ili osjećanje javi u mislima) da iskaže svoj doživljaj.
- Nekoliko učenika objašnjava simbol i doživljaj.

3. slajd

1. koji je osnovni motiv ove Jesenjinove pjesme?
2. Koja vas slika veseli i raznježuje?
3. Ko je ukrao kerušinu sreću?
4. Koja je slika najpotresnija?

Nakon odgovora na prethodna pitanja formiraju se grupe za strategiju Književni kružoci. Ovom metodom znatiželja učenika usmjerava diskusiju o pročitanoj pjesmi koju interpretiraju na više načina, a u zavisnosti od uloga. Učenicima ponuditi određene uloge koje samo žele i osjećaju da imaju više smisla za njih. Na osnovu naziva uloga rasporediti po četiri učenika u pet grupa.

Ponuđene su sljedeće uloge:

- Odabirač citata (zadatak ovog učenika je da odabere nekoliko citata iz pjesme koje bi grupa željela da čuje ili da ih pročita naglas)
- Tumač likova (zadatak ovog učenika je da pažljivo razmisli o likovima: keruša i domaćin tmuri, i s drugim učenicima porazgovara kakvi su i da ih razvrsta prema karakternim osobinama na predstavnike dobra i zla)
- Tragač riječima (zadatak ovog učenika je da pronade zanimljive, važne riječi, stilske figure i da ih prezentira grupi)
- Ilustrator (zadatak ovog učenika je da nacrtá likove keruše, psića, domaćina i da na osnovu toga slika objasni njihov odnos)
- Vezista (zadatak ovog učenika je da pronade vezu između teksta i vanjskog svijeta: dobro-zlo, humanost-nehumanost)
- Postavljač pitanja (zadatak ovog učenika je da napiše pitanja o kojim bi želio razgovarati u grupi, posebno pitanja vezana za nedoumice oko završetka; zašto su keruša i kućići završili tragično? Šta bih ja mogao učiniti da sam odnekud posmatrao odnošenje kućića?)

Po završetku učenika sa zatom aktivnošću slijedi izlaganje predstavnika grupe s objašnjenjem na flip chartu.

Kako bi učenici rezimirali i primjenili naučeno te kako bi se ispunili ciljevi časa, nastavnik postavlja sljedeća pitanja:

- Iako ova pjesma ima sve elemente pripovijetke: likove, mjesto i vrijeme događaja i radnju, šta je čini lirskom?
- Može li čovjek biti mjera, presuditelj, sretan dok oko njega pati bilo koja životinja?
- Odredi poentu pjesme?
- Šta ste shvatili iz sadržaja pjesme, kakva je majčinska ljubav?

Mogući odgovori: Čovjek uništava prirodu svojom nemilosrdnošću.

Majčinska ljubav je bezgranična.

Keruša – majka simbolično predstavlja sve majke svijeta jer je njena ljubav bezgranična.

Za kraj časa učenici dobijaju zadatke za domaću zadaću:

1. Imenuj stilska sredstva kojima pjesnik pojačava tragičnost (epiteti, simbol, metafora, gradacija i inverzija)
2. Istraži koja su dva osjećanja keruše- majke suprotstavljena u pjesmi i obilježi ih u tekstu pjesme.

11.2 Primjer metodičke interpretacije epskog književnog roda

Nastavna jedinica: *Knjiga*, Ivo Andrić

Razred: 8

Struktura i tip časa: obrada

Artikulacija nastavnog časa

Uvod (2-3min): Tehnikom Diskusiona mreža s tezom: *Da li je djetinjstvo samo vedrina i bezbrižnost?* Učenici imaju mogućnost iznošenja svojih misli i ideja, znanja i prakse o postavljenoj tezi. Svaki učenik diskusije trebao bi predstaviti i obrazložiti svoje ideje na način da napravi odabir informacija iznoseći argumente, dokaze, činjenice i eliminacije.

Nakon učeničkih izlaganja iznesenih informacija o postavljenoj tezi, prikazati slajd s argumentima i razgovarati o činjenicama s kojima se oni slažu ili ne.

1. slajd

Da li je djetinjstvo samo vedrina i bezbrižnost

2. slajd

Na drugom slajdu prikazana je biografija Ive Andrića sa najosnovnijim informacijama iz života:

Ivo Andrić (1892. – 1975.) rodio se u hrvatskoj porodici, od oca Antuna i majke Katarine. U dobi od dvije godine ostaje bez oca i sa majkom seli u Višegrad. Nakon završene osnovne škole upisuje sarajevsku Veliku gimnaziju, najstariju bosanskohercegovačku srednju školu. Studira u Zagrebu, Beču i Krakovu. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1961. Na taj način se uvrstio u red najpoznatijih književnika svjetske književnosti. Iako se počeo baviti poezijom, svjetsku slavu je stekao romanima *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika*, *Gospođica*...

Književnik Ivo A. je još u ranom djetinjstvu bio opčinjen knjigama:

*„Kada sam bio dečak, okruživala me je oskudica. Ničeg u našoj kući nije bilo dovoljno. Put od kuće do škole uvek je bio isti: prvo nizbrdo do grada, posle uzbrdo do kuće. Znao sam na kom ću sarajevskom ćošku koga sresti, znao sam gde ću obavezno zastati - i zimi i leti, i po kiši i kad sunce upeče...”*Eto, i taj izlog jedne provincijske knjižare, pun knjiga čije naslove nisam ni razumevao, uticao je na mene. Sigurno je uticao, ne dvoumim se, znam šta mi je značio i tada i posle, ali kada vi pitate - da li je presudno uticao, šta da vam kažem? Možda je baš i presudno uticao, mada ja mislim da čovek nije nikad svestan koliko tih presudnih uticaja istrpi u životu.

Činilo mi se da su knjige, tada, onako osvetljene, još lepše, a naslovi još primamljiviji. Sanjao sam taj izlog. Vreme je prošlo, odavno tog izloga više nema, ali on živi u mom sećanju, vidim ga jasno. Vidim sebe pred njim. Mnogo sam knjiga od tog doba proturio kroz svoje ruke, nad mnogima sam stajao danima i noćima, mnoge su mi postale najbolji prijatelji, neke sam i napisao, ali, eto, taj izlog s knjigama iz mojih dalekih dečaćkih dana živi neprekidno u meni. Pratio me je uvek, ma gde bio, ma šta radio”

Glavni dio časa

Individualno čitanje teksta uz Tehniku za procjenu razumijevanja sa zadatkom da učenici čitajući tekst popunjavaju kartice s obje strane sljedećih uputa:

Strana 1: na osnovu pročitanog navedite glavnu ideju koju razumijete i napišite je u obliku izjavne rečenice koja predstavlja sažetak cjeline. Izdvoji bar dvije rečenice iz teksta koje su te dojmile i iznesi svoje mišljenje (CITAT – KOMENTAR)

Strana 2: Prepoznajte nešto u vezi (tema cjeline) što još niste u potpunosti razumjeli i napišite to u obliku izjavne rečenice ili pitanja.

Konkretizacija doživljaja:

- koje osjećanje prema knjizi razvija dječak s početka ove priče? Kakav dan iščekuje?
- Šta je dječaku pokvarilo dugo iščekivani užitek čitanja?
- Kako razumijevate zadnju misao iz priče: „I taj bol je rastao sa sumrakom“?
- Čime je najviše izazvan dječakov nemir?
- Kako bi se ti osjećao/la u takvoj situaciji?
- O kojoj je književnoj vrsti riječ? (Novela – psihološka karakterizacija lika)

Nakon karakterizacije doživljaja vratiti se na nastavne listove sa zadacima za procjenu razumijevanja i razgovarati s učenicima o napisanom. (Šta su napisali kao glavnu ideju, šta nisu u potpunosti razumjeli, da li bi nakon karakterizacije doživljaja imali šta dodati i ukoliko bude trebalo, omogućiti im.)

Nakon završenog zadatka razmijeniti mišljenje s drugom u klupi uz još jednu mogućnost dopisivanja.

Nastavnik nastavne listiće kupi i izvršava procjenu učeničkog rada.

Završni dio časa (5min.): Učenici pišu kratki sastav sa tehnikom slobodnog pisanja na temu: *I taj bol je rastao sa sumrakom*, povezujući s dječakom iz novele.

10. 3 Primjer metodičkog pristupa medijske kulture

Nastavna jedinica: *Pozorište/kazalište*

Razred: 7

Struktura i tip časa: obrada

Artikulacija nastavnog časa

Uvod (do 10 min): Motivacija

Aktivnost 1: Učenici gledaju kraći snimak (do 5 min.) pozorišne predstave „Ožalošćena porodica“ B. Nušića na TV-u

Aktivnost 2: razgovor o sadržaju (Šta ste gledali? Gdje je snimak nastao? Da li ste uživo gledali neku pozorišnu predstavu? Šta vam se najviše svidjelo?)

Glavni dio časa:

Na slajdu 1. prikazane su slike Narodnog pozorišta u Sarajevu.

Slika 14. Narodno pozorište Sarajevo

Strategijom Vienov dijagram: Nacrtati na flip chartu papiru dvostruki Vienov dijagram i postaviti neka pitanja:

- Koje su sličnosti filmske i pozorišne umjetnosti?
- Šta je to što ih povezuje?
- Navedite neke!

Nastavnik iznad Vienovog dijagrama upisuje nazive filma i pozorišta te u zajedničke karakteristike obje umjetnosti. Kroz razgovor s učenicima popunjava i djelove dijagrama koji se odnose samo na film, odnosno pozorište.

film	zajedničko	pozorište
-kamera	-glumci	-prostor
-snimanje	-govor	-publika
-mogućnosti	-tema	-zastori
-ponavljanja	-muzika	-pauza

Danas ćemo naučiti nešto novo o pozorištu/kazalištu, kao i o terminima koji se koriste u ovoj umjetnosti (govor, gluma, kostimografija, scenografija...)

Učenicima podijeliti tekst koji govori o pozorištu/kazalištu. Koristeći strategiju Zabilješke misli, svi učenici trebaju pažljivo pročitati tekst i u njemu označiti ono što im se sviđa, ono što im je poznato, što im je nepoznato, ono o čemu bi željeli više saznati:

☺ sviđa mi se

-+ poznato mi je

X nepoznato mi je

? želio bih više saznati

Na osnovu zabilješki, strategijom Misli, upari, razmijeni, učenici iznose svoje stavove. Prvo rade u paru, a zatim s cijelim razredom izmjenjuju mišljenje. Pokušavamo dati odgovore na sva pitanja i nejasnoće, učenici dopunjavaju jedni druge, a za termine koje ne znaju objasniti, njih nastavnik zapisuje na tabli.

Učenike dijelimo na grupe i zadajemo im zadatke. Na stolovima se nalaze rječnici uz pomoć kojih će učenici rješavati zadatke. Svaka grupa dobija po dva različita pojma, koji su direktno ili indirektno vezani za nastavnu jedinicu. Koristeći navednu strategiju zadatak im je da pronađu, koristeći rječnike, objašnjenja za zadane riječi, da ga usmeno obrazlože ostalim učenicima te da zapišemo na tabli, a učenici u svoje sveske.

Zadate riječi su: replika, scenografija, kostimografija, inspicijent, improvizacija, mimika, didaskalije, geste, drama, putujuće pozorište.

Predstavnici grupa čitaju rezultate rada. Date pojmove je potrebno što detaljnije objasniti.

Nastavnik moderira, tj. usmjerava izlaganje i diskusiju te zapisuje na tabli nepoznate riječi i njihova objašnjenja.

Replika – dio koji izgovara jedna ličnost u dijalogu

Scenografija – izgled scene ili pozornice

Inspicijent – brine za pravilno odvijanje predstave i upućuje glumce na scenu kada je njihov red.

Završni dio časa:

Realizira se nastavnim listićima, a učenici rade individualno

Zadaci

1. Izbaci uljeza (zaokrži slovo ispred imena koje je uljez)
  - a) Nada Đurevska
  - b) Enis Bešlić
  - c) Sejo Pitić
  - d) Josip Pejaković
2. Navedi barem tri osobenosti pozorišne umjetnosti:

Domaća zadaća: učenici će promijeniti tok priče, izmisliti će drugačiji kraj za narodnu baladu „Hasanaginica“ (analiza balade je rađena na prethodnim časovima)

Napomena: za naredni čas donijeti materijal za izradu scene i kostima (lutke, krpice, ljepljivo, stiropor, igle, konce...)

12. Zaključak

Čitanka je izvor znanja, udžbenik koji donosi različite tekstove birane po određenim kriterijima, a koristi se u nastavnom procesu za obrazovanje i vaspitanje učenika. Zbog iznimne važnosti koju predstavlja udžbenik za podučavanje učenika, njegova izrada i upotreba jasno je propisana Zakonom o udžbenicima.

Kako se književni tekst definira kao umjetnička, društvena tvorevina i stvaralačka djelatnost, on kao takav ima osobnu, društvenu, kulturnu i estetsku vrijednost i sastavni je dio svakodnevnog života. Čitanka mora ispunjavati i zahtjeve propisanog Nastavnog plana i programa koji mora biti metodički oblikovan. Književni tekstovi zastupljeni u udžbeniku čitanka koncipirani su na način da obuhvataju sljedeće parametre: razumijevanje, interpretiranje, vrednovanje teksta s ciljem stjecanja i razvijanja znanja te stavova vlastitog stvaralaštva, sposobnost kritičkog mišljenja, povezivanje jezičnih djelatnosti, lični i nacionalni kulturni identitet, razvoj kreativne komunikacije, potreba za čitanjem i pozitivan stav prema čitanju.

Na nastavni proces utječu socijalni, materijalni i psihološki faktori koji su posebni za svakog učenika. U vezi s tim ni svi udžbenici kao nastavno sredstvo ne mogu u potpunosti biti primjereni svakom učeniku, stoga je svakom autoru glavni zadatak da udžbenik omogući kao sredstvo kojim će se većina učenika moći služiti.

U ovom radu analizirani udžbenici su prilagođeni uzrastu učenika. Udžbenici se sastoje od sadržaja, pripreme faze, udžbeničke jedinice, osnovnog teksta, dopunskog teksta, metodičko-didaktičkog instrumentarija, ilustrovanog materijala. Gradivo u udžbeniku je izloženo pripremanju, obrada novih sadržaja, vježbanja, ponavljanja, vrednovanja i primjene u praksi.

Važan strukturalni element udžbenika odnosi se na metodičko-didaktički instrumentarij koji sadrži pitanja, zadatke i vježbe.

Kao nedostatak analiziranih udžbenika navedena je prenatrpanost tekstem i činjeničnim znanjem, kao i nejedinstvo u izboru jedan udžbenik, jedan izdavač, jedan razred. Također, niti jedan navedeni udžbenik ne sadrži elemente namjenjene za darovite učenike, stoga se taj zadatak stavlja nastavniku na izbor.

U radu je bilo govora i o nastavnim metodama koje predstavljaju jedinstven način strukturiranja i održavanja nastave u osnovnim školama. Nastavniku je od bitne važnosti

prepoznati koje nastavne metode odgovaraju uzrastu učenika i takve prilagoditi nastavnoj jedinici jer tekst, metodički oblikovana pitanja i zadaci, sinteza i dodatne informacije znače kvalitetniju nastavu.

Osnovni cilj udžbenika za nastavu književnosti jeste zapravo pouka o književnosti, tj. vodilja koja učenike vodi i dovodi do elementarne svrhe književnosti, a to je samostalna komunikacija s književnom umjetninom.

13. Literatura:

- Rosandić, Dragutin. 2005. *Metodika književnog odgoja*, Školska knjiga, Zagreb
- Hadžihrustić, Almira; *Čitanka za šesti razred devetogodišnje osnovne škole*
- Verlašević, A, Alić V; *Čitanka za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole*
- Zekić, Zdravka; *Čitanka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole*
- Verlašević, A, Alić V *Čitanka za deveti razred devetogodišnje osnovne škole*
- Lešić, Zdenko; *Čitanka 1 za prvi razred gimnazije*,
- Lešić, Zdenko; *Čitanka 2 za drugi razred gimnazije*
- Džanko, Muhidin; *Bosanski jezik i književnost*
- Školegijum, OBRAZOVANJE U BiH: ČEMU (NE) UČIMO DJECU? Analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama, Izdavač: Mas Media Sarajevo Fond otvoreno društvo BiH, 2017.
- *Službene novine*, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini
- *Strategije, metode i postupci*, Ladislav Bognar

Sadržaj

1. OBRAZOVNI SISTEM U BOSNI I HERCEGOVINI	3
1.1. Obrazovni sistem osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine.....	5
2. UDŽBENIK – definiranje	6
3. ČITANKA - udžbenik za nastavu književnosti	8
3.1 Shema organizacije nastavnog sadržaja	9
4. ANALIZA UDŽBENIKA	10
4.1 Almira Hadžihrustić, Čitanka za šesti razred devetogodišnje osnovne škole, Klett, Sarajevo, 2009.....	10
4.2 Glavne teme tekstova.....	14
4.3 Glavni likovi u tekstovima.....	16
4.4 Teorijski aspekti.....	17
5. Azra Verlašević, Vesna Alić, Čitanka za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole, NAM Tuzla i Vrijeme Zenica, 2010.....	24
5.1 Glavne teme tekstova.....	27
6. Zdravka Zekić, Čitanka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole, Bosanska riječ / Dječija riječ, Sarajevo 2011.	30
6.1 Glavne teme u tekstovima	33
6.2 Glavni likovi u tekstovima.....	34
7. Azra Verlašević, Vesna Alić, Čitanka za deveti razred devetogodišnje osnovne škole, Vrijeme Zenica / NAM Tuzla.....	35
7.1 Glavne teme tekstova.....	39
7.2 Glavni likovi	40
8. Zdenko Lešić, Čitanka 1 za prvi razred gimnazije, Sarajevo Publishing 2005. Sarajevo	42
9. Zdenko Lešić, Čitanka 2 za drugi razred gimnazije, Sarajevo Publishing 2005. Sarajevo	43
10. METODE RADA U NASTAVI KNJIŽEVNOSTI	47
11. METODIČKI PRISTUP INTERPRETACIJE TEKSTOVA.....	49
11.1 Primjer metodičke intepretacije lirskog književnog roda	49
11.2 Primjer metodičke interpretacije epskog književnog roda	51
10. 3 Primjer metodičkog pristupa medijske kulture	53
12. Zaključak.....	57
13. Literatura:.....	59

